

Türkiye Cumhuriyeti
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

İSTANBUL
TİCARET
ODASI 1882

İstanbul
Düşünce
Akademisi

PERŞEMBENİN GELİŞİ: BUGÜNÜN DÜNYASINDA 2008 KÜRESEL KRİZİ ETKİLERİ

PERŞEMBENİN GELİŞİ: BÜGÜNÜN DÜNYASINDA 2008 KÜRESEL KRİZİ ETKİLERİ

Tezer PALACIOĞLU

11.09.2018

PERŞEMBENİN GELİŞİ: BUGÜNÜN DÜNYASINDA 2008 KÜRESEL KRİZİ ETKİLERİ

SUNUŞ

Dünya ekonomi tarihi büyük krizlere sahne olmuştur. 1929 yılındaki Büyük Buhran'dan yaklaşık 80 yıl sonra 2008 yılı Ağustos ayında ilk belirtileri ortaya çıkan krizin tüm Dünyada taşları yerinden oynattığını söylemek mümkündür. Krizin ateşinin söndürülebilmesi için ilk etapta yaklaşık 20 trilyon Doları bulan kurtarma ve canlandırma paketlerinin açıklanması gerekmiş, yine de Dünya üretimi ve ticaretindeki gerileme önlenememiştir. Açıklanan paketler ile yangına müdahalede bulunularak söndürülmeye çalışılsa da, yaşanılan tahribat o boyuttadır ki, ülkelerin borç yapısı belki yarım asır onarılamayacak şekilde bozulmuştur.

Büyük buhran hariç günümüze kadar yaşanılan küresel krizlerden sonra normalleşme süreci 2-3 yıl içerisinde gerçekleşir iken, 10 yıl sonra 2018'e geldiğimiz günümüzde bile halen İtalya'nın borçlarının Avrupa'nın korkulu rüyası olmaya devam etmesi sorunun devasa boyutu için göstergedir. Kaldı ki, bu 10 yıl içerisinde hemen her yıl değişik bir ülke ve 'batma' senaryoları gündeme gelmiştir. ABD ile başlayan, İrlanda, İzlanda ve Malta ile devam eden, Baltık Cumhuriyetlerini derinden yaralayan krizin ilk 3 yılından sonra, önce Yunanistan'ın teknik olarak iflası, sonra İspanyol bankalarının düştüğü durum ortadadır.

Yıllar boyu artık gazetelerin, haber bültenlerinin arka sayfalarında sıradan haberler olarak küçük yerler bulan krizle ilgili gelişmelerin arkasında koca koca ülkelerin ne hale düştükleri, milyonlarca insanın işsizlikle perişan olduğu, dünya medeniyetinin gözbebeği Avrupa'da açlık çeken insanların bulunduğu şaşırtıcı olmakla beraber kanıksanır hale dahi gelmiştir.

Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) lokomotif konumlarının da sorgulanır hale gelmiş olması belki de krizin en dikkat çekici sonucu olsa gerektir. 23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması yönünde karar alınan referandumun da, 15-16 Haziran 2018'de İngiliz May kabinesinden Bakanların istifasının da perde arkasında hep bu krizin etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Kriz ile atılan olumsuz tohumların 10 yıl sonrasında yeşermekte olduğuna dair çok sayıda güncel gelişme izlenmektedir.

Tüm bu gelişmeler Dünyanın ekonomik, siyasi güç dengesinin değişimi tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Tarihin gördüğü en ağır kriz olan 1929 Buhranının da ötesine taşan bu krizi anlamak, geleceği değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Elinizdeki yayının Dünyanın yakın ekonomi tarihine de ışık tutması açısından yararlı olacağı düşünülmekte olup çalışmayı İstanbul Düşünce Akademisi adına gerçekleştiren Direktör Tezer Palacıoğlu'na teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nihat Alayoğlu
Genel Sekreter

İçindekiler

Tablolar Listesi

Şekiller Listesi

.

2008 KÜRESEL KRİZİ VE DÜNYADA EKOPOLİTİK DEĞİŞİM

Giriş

Özellikle 1980'li yılların sonundan itibaren meydana gelen siyasi ve ekonomik yapısal değişimler, dünyada küreselleşme adı altında büyük bir gelişime sebep olmuştur. 1945 sonrası ortaya çıkan ve 'dehşet dengesi'ne dayanan Soğuk Savaş döneminin sonunu getiren Sovyet *İmparatorluğu* ve Komünizmin çöküşü, bir anda rasyonel ekonomik gerçeklerden uzak Varşova Paktı üyelerinin üzerindeki zincirleri kırmış, yeni üretici-tüketicileri ekonomi sahnesine sürmüştür. Propaganda ve dezenformasyon ile belirli kümeler içine sıkıştırılan ticaret, eski düşmanlar arasında da yapılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde iletişim ve ulaşım alanlarında ortaya çıkan şaşırtıcı buluşlar, en önemlisi internet çağının başlaması binlerce kilometreyi tek tuşun ardına indirmiş, sınırları sanal olarak ortadan kaldırmıştır.

Üretimden pazarlamaya, bölgesel ilişkilerden uluslararası ortaklıklar, tüketim alışkanlıklarından hizmet anlayışına kadar çok geniş bir yelpazeye yayılan farklı bir yapılanma sürecinin söz konusu olduğu bu yeni akım 20 yılı aşkın bir sene fırsatlarla anılmış, dünya ekonomisinin ve refahının artırılmasına katkıda bulunmuştur; ta ki, 2008 yazında artık patlayan küresel krize kadar… Krizin önemli özelliklerinden biri de hiçbir uluslararası kuruluşun geleceği ile ilgili bir tahminde bulunamamış olmasıdır.

I)KÜRESEL KRİZ VE NEDENLERİ

1.1.2008 Krizi ve Nedenleri

1.1.1.Dünya Sosyo Ekonomik Hayatındaki Gelişmeler

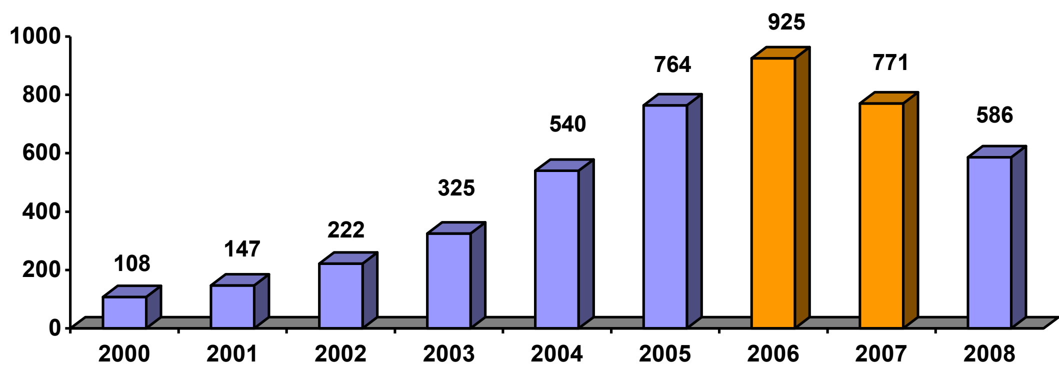
Krizin nedenleri ile ilgili çok çeşitli veriler öne sürülebilir. Ancak esas itibariyle vahşi kapitalizmin insanları sadece bir tüketim makinesi gibi gören, ihtiyacı olsun olmasın daha çok tüketmeye özendiren üretim ve finans sistemi ile, bu sistemin "sınırların" ortadan kalkması ile küresel anlamda etki alanının büyümesidir. Komünizmin çöküşü olarak görülen Berlin duvarının yıkılışı bu anlamda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişme ile dünyada ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) temsil ettiği kapitalist sistemin en doğrusu olduğu inancı zihinlere yerleşmiş, dağılan Doğu Bloku üyesi ülke vatandaşları medya kanalı ile pompalanan yaşam tarzını benimsemeye başlamıştır. Her türlü iletişim sistemi kullanılarak insanlar her yerde hep daha fazlayı, hep daha yeniyi tüketmeye itildiler. Sonuç olarak hanehalkı borçları tırmanışa geçti.

Yine Berlin duvarının yıkılması ile 500 milyon yeni işçi dünya piyasalarına ve ihracat sistemine girmiş ve 2005'te sayı 800 milyona çıkmıştır.[1] 2000-2007 arası gelişen ülkeler gelişmişlerin iki katı büyümüş ve tasarrufları Gayrısafi Milli Hasılalarının (GSMH) 1999'da %24 olan seviyesinden 2007'de %34'e yükselmiştir. Gelişen ülkeler tasarruf yaptıkça gelişmiş ülkelerin yatırım eğilimi ve faizler düşmüştür. Gitmek için yer arayan büyük bir sermaye ortaya çıkmıştır.

1.1.2. Subprime Kredilerde Balon

Reel sektörde daha çok "paradan para kazanma" çabası vardır. Daha fazla kredi kullandırma gayreti içerisinde, konut kredileri içinde 2002'de %7 gibi düşük seviyede bulunan ve geri ödeme riski bulunan subprime kredilere yönelim aşırı hızlanmıştır. İç içe geçmiş finans piyasaları hırsla büyük para kazanma için olur olmaz yerlere, en çok da balon emlaklara yatırım yapmaya başlamıştır. 2003'te subprime kredileri menkul kıymetleştirilmiş, çoğu Avrupalı alıcılar ile ABD'nin iki önemli konut kredi kuruluşu Fannie Mac ve Freddie Mac'in portföyleri içinde çok büyük yer tutmaya başlamıştır. (2003-2004'de menkul kıymetleştirilen subprime kredilerin %40'nı bu kuruluşlar almıştır-2002'deki portföylerinin 5 katı) Böylece konut kredileri içinde subprime köpüğün payı 2006'da % 20'ye yükselmiştir.[2]

Değişken faizli subprime kredilerin çok büyük bölümü 2004 yılı ile faizlerin yükseliş eğilimine girmesi ve 2006'dan itibaren konut fiyatlarının gerilemesine bağlı olarak sorun yaratmaya başlamıştır. Kredi kullanıcıların yükselen faizler sonucu taahhütlerini yerine getirememesi, gayrimenkul piyasasının ve ipoteğe dayalı finans sisteminin bozulmasına neden olmuştur. Portföylerinde çok miktarda bu enstrümanlardan bulunduran büyük yatırım bankaları ve ticari bankalar ile finansal kuruluşlar likidite sıkıntısı içerisine girmişlerdir. Yükümlülüklerini yerine getiremeyen yatırım bankası Bear Stearns, Mart 2008'de iflas etmiş ve JP Morgan Chase'ye satılmıştır. Bu iflası Eylül ayında diğer yatırım bankalarından Lehman Brothers ve Merrill Lynch izlemiştir. Yaşanan kaos ortamı özel sektöre de sıçramış, ABD'nin en büyük sigorta şirketlerinden American International Group (AIG) ve otomotiv şirketi General Motors, Fannie Mac ve Freddie Mac iflas etme noktasına gelmiştir. ABD'de iflas eden veya finansal destek alan banka sayısı 2009-2011 arasında sırasıyla 148,154 ve 87 gibi şaşılacak rakamlara ulaşmıştır.[3]

Şekil 1 . Subprime Kredilerin Gelişimi 2000-2008 (Milyar $)
Kaynak: advisen.com/downloads/advisenIndustryReportDivFinConsFinCapMrkt.pdf

---

[1] Samuelson, R, 'Alan Greenspan's flawed analysis of the financial crisis'
[2] Kimberly, A, Did Fannie and Freddie Cause the Mortgage Crisis?
[3] http://www.isbank.com.tr/content/TR/Ekonomik_Raporlar-233-364.aspx

1.1.3.Hanehalkı Borçluluk Oranları

Krizin etkisini artıran nedenlerin başında hanehalkı borçlarının yüksekliği gelmektedir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere krizin patladığı 2008 öncesinde hanehalkı borçları özellikle krizden en büyük zararı gören ve/veya riski bulunan İspanya, Birleşik Krallık, ABD, İrlanda, Portekiz gibi ülkelerde en düşüğü gayrısafi milli hasılasının yaklaşık 1,5 katı olmak üzere, çok yüksek boyutlardadır. Oranlar sadece 5 yıl içinde tabloda yeralan 11 ülkede ortalama 1,8 kat artış göstermiş olup *"kontrolsüz"* bir ekonomik gidişi açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, bu ülkelerin özellikle mortgage piyasasının yerleşik olduğu, üretime dayalı olmayan türev piyasalarının gelişmiş ülkeler olması da dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Hanehalkı Borçluluk % GSMH

	2000	***2003***	***2004***	***2005***	***2006***	***2007***	***2008***	***2015***	***2016***	***2000-2007 Artış***
Yunanistan	30	48	56	68	74	83	**87**	**115,2**	**111,6**	**2,77**
Letonya			37	55	75	86	**77**	**50,9**	**49,4**	**2,32**
İrlanda	110	147	169	200	224	234	**230**	**184,8**	**171,0**	**2,13**
İspanya	84	102	114	128	144	154	**151**	**121,8**	**118,0**	**1,83**
B.Krallık	108	139	152	158	169	175	**171**	**150,9**	**153,8**	**1,57**
İtalya	54	63	66	71	76	80	**82**	**88,4**	**88,3**	**1,48**
ABD	103	121	128	136	141	144	**137**	**110,4**	**110,9**	**1,40**
Portekiz	107	124	127	136	141	146	**149**	**143**	**135,3**	**1,36**
Fransa	75	81	82	88	94	97	**99**	**109,2**	**109,0**	**1,29**
Japonya	115	115	113	110	108	108	**106**	**107,7**	**108,8**	**0,94**
Almanya	**117**	**112**	**110**	**108**	**106**	**103**	**99**	**93,4**	**93,4**	**0,88**

Kaynak: https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm

1.2. Kısaca Kriz Hasar Raporu

1.2.1.Büyüme Oranları

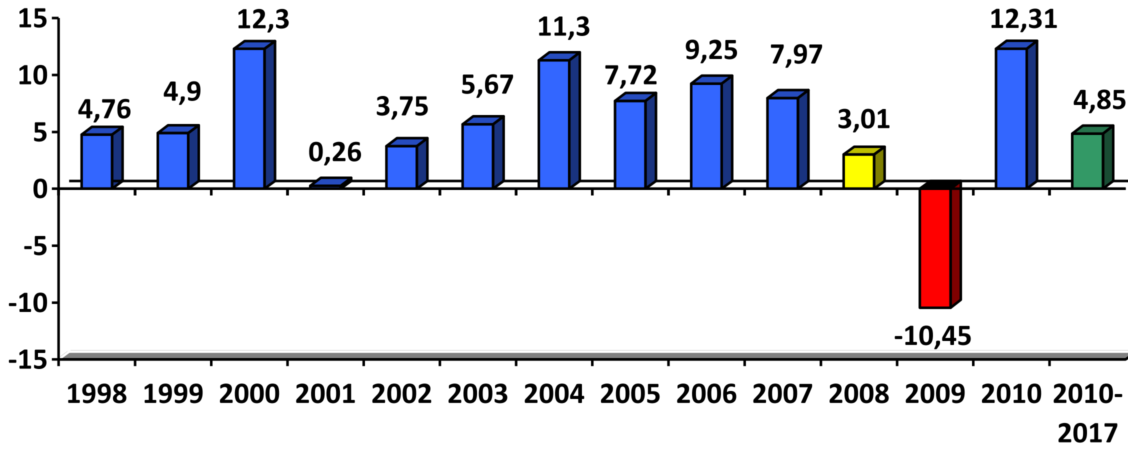
Kriz *gelişmiş* ülkeleri çok daha olumsuz etkilemiştir. IMF, World Economic Outlook 2018 Nisan verilerine göre *Gelişmekte* olan ülkelerde Çin ve Hindistan'ın yüksek oranlı büyümeleri sebebiyle 2009 yılı genelinde gelişmekte olan ülkelerde % 2,5 oranında büyüme, gelişmiş ülkelerde ise (-% 3,4) oranında daralma yaşanmıştır. 2009 yılı son çeyrekte toparlanma olsa da dünya bir bütün olarak -%0,6 daralmıştır.

1.2.2. Dünya Ticareti

2004' den beri % 7'nin üzerinde artan dünya ticaret hacmi, 2008 yılında yalnızca % 3 arttıktan sonra hızla daralarak 2009 yılında (-%10,5) küçülmüştür. Dünya ticaretinin 1965 yılı sonrasında sadece 1975'te (%-7), 1982'de (-%2) ve 2001'de (-%0,2) daraldığı düşünüldüğünde bu gelişmenin dünya için ne kadar büyük ve önemli olduğu açıkça ortaya çıkacaktır. Krizin olumsuz etkilerinin uzun sürmesi ile 2010-2017 arası hacim, baz etkisi ile 2 yıl %10 dolayında artmasına karşın toplamda o eski %7, %9 rakamlarının çok uzağında kalmıştır. (%4,8 ortalama)

Kriz ABD'de finans piyasalarında başlamış, daha sonra üretime de sıçrayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünyanın en büyük ithalatçısı ABD'nin ekonomik olarak daralması sonucu ithalat talebi de bıçak gibi kesilince, zincirleme olarak ABD'ye bağlı ekonomik gelişme tüm dünyada daralmıştır.

Şekil 2: Dünya Mal Ticareti Gelişimi (% Değişim)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook

Bilindiği üzere büyük teknoloji ve üretim güçleri yanında dünyanın en büyük tüketicileri olarak ABD ve AB, yanında en büyük üreticileri ve hammadde tedarikçileri olarak da Çin, Hindistan, Rusya ve Ortadoğu sayılmaktadır. Dünya ticaretinin bu en önemli aktörleri olan ve ithalatının ¾'ünü gerçekleştiren ülke ve ülke gruplarını ele alan istatistikler 2009 yılında (-%25'in) üzerinde gerileme yaşandığını işaret etmektedir.

Tablo 2. Dünya İthalatının Gelişimi (% Değişim)

	2007	2008	2009	2010	2011
ABD	2	-3,2	**-26,1**	23	15
AB	5,5	1,4	**-24,9**	13	16
Rusya	26,5	15	**-34,2**	30	30
Japonya	1,5	0,9	**-27,8**	26	23
Çin	11,7	6,5	**-11,2**	39	25
Hindistan	15,9	25,1	**-20,1**	36	29
Odoğu-K.Afrika	12,2	17,1	**-15,7**	13	16
DÜNYA	6,8	3,4	**-23,1**	21	19

Kaynak: IMF

İhracatta da benzer bir gelişme yaşanmıştır. Petrol ve hammadde fiyatlarının artışından fayda sağlayan ülkeler ile ekonomisi ihracata daha çok dayalı olan ülkeler büyük kayıplar yaşamışlardır. Bu dönemde düşen talep ve üretime bağlı olarak ekonomik gerilemenin en önemli göstergelerinden olan *azalan enerji ve hammadde talebine* bağlı olarak petrol ihracatçıları en önemli darbeyi yiyen ülkelerdir. Ayrıca gelişmiş ülkeler de (-%13) ile gelişen ülkelerden çok daha fazla (-%7,5) pazar kaybetmişlerdir. Ülke bazında dünyanın en büyük enerji ihracatçılarının yıllık kaybı (-%40'lara) dayanmış, ekonomisi ihracata dayalı bir yapı arz eden Japonya ve İtalya da dünya ortalamasının üzerinde kayba uğramıştır.

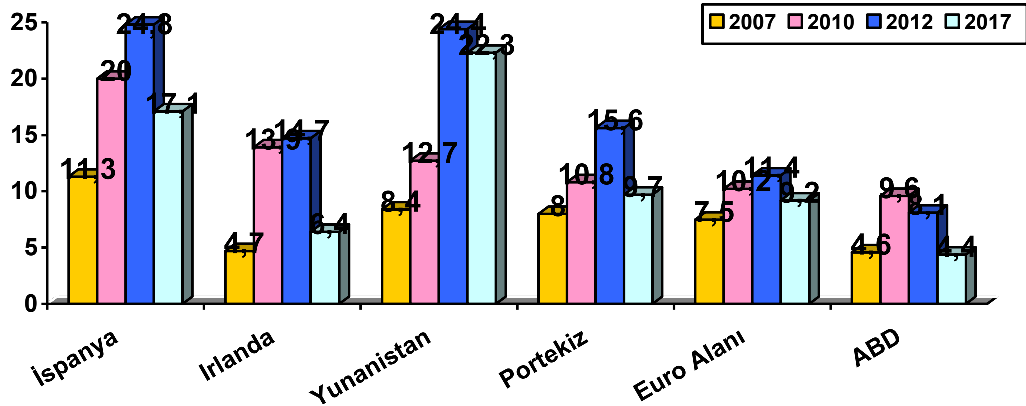
Tablo 3. İhracatta Kaybedenler Kulübü (Bin USD)

	2008	2009	% değişim
S.Arabistan	313.462	188.500	**-38,7**
Rusya	471.606	303.978	**-35,5**
İran	113.668	78.050	**-31,3**
Litvanya	23.646	16.288	**-31,1**
İsveç	183.339	130.742	**-28,7**
Estonya	12.452	9.032	**-27,5**
Japonya	782.047	580.845	**-25,7**
İzlanda	5.382	4.026	**-25,2**
Letonya	10.144	7.622	**-24,9**
İtalya	538.028	404.653	**-24,8**
B.Krallık	459.666	350.728	**-23,7**
Çekya	146.799	113.319	**-22,8**
Brezilya	197.943	152.995	**-22,7**
Türkiye	132.027	102.139	**-22,6**
Portekiz	55.816	43.192	**-22,6**
Macaristan	108.504	83.965	**-22,6**
DÜNYA	**16.097.000**	**12461.000**	**-22,6**

Kaynak: HSBC, Macro Global Economics,2010 Q2, s.34

1.2.3.Tırmanan İşsizlik

Tüm bu gelişmeler ile dünyada yönetilen varlıklar 104,7 trilyon $ dan (-%11,7) azalarak 92,4 trilyon $'a, milyoner sayısı (-%17,8) azalarak 9 milyon kişiye inmiş, finans sektörü başta olmak üzere yaşanılan iflaslar ile milyonlarca kişi işsiz kalmıştır. Batan şirketlerin değeri 14,5 trilyon $ olarak hesaplanmaktadır.[4]

Şekil 3. İşsizlik (% Değişim)
Kaynak: IMF, World Economic Outlook April 2018

[4] .fastletterofcredit.com/2011/06/22/world%E2%80%99s-millionaires-rose-8-3-last-year-merrill-lynch-says/

İşsizlik oranı dramatik şekilde artan İspanya 3 yıl içerisinde %10,1 ilave işsiz ile toplam işsiz sayısının her 5 kişiden 1'e çıkmasına şahit olmuştur. İrlanda %5 civarında gezen gayet makul bir işsizlik oranının ardından %13'lere tırmanan bir rakam ile karşı karşıya kalmıştır. ABD'de işsizlik oranı bir yılda yaklaşık 4 puan artmış ve 2009 yılı itibarıyla son 26 yılın en yüksek seviyesi olan % 9,6'ya ulaşmıştır. Euro Bölgesinde ise işsizlik oranı yaklaşık 2 puan artarak yine 2009 yılında % 10 seviyesine ulaşmıştır.

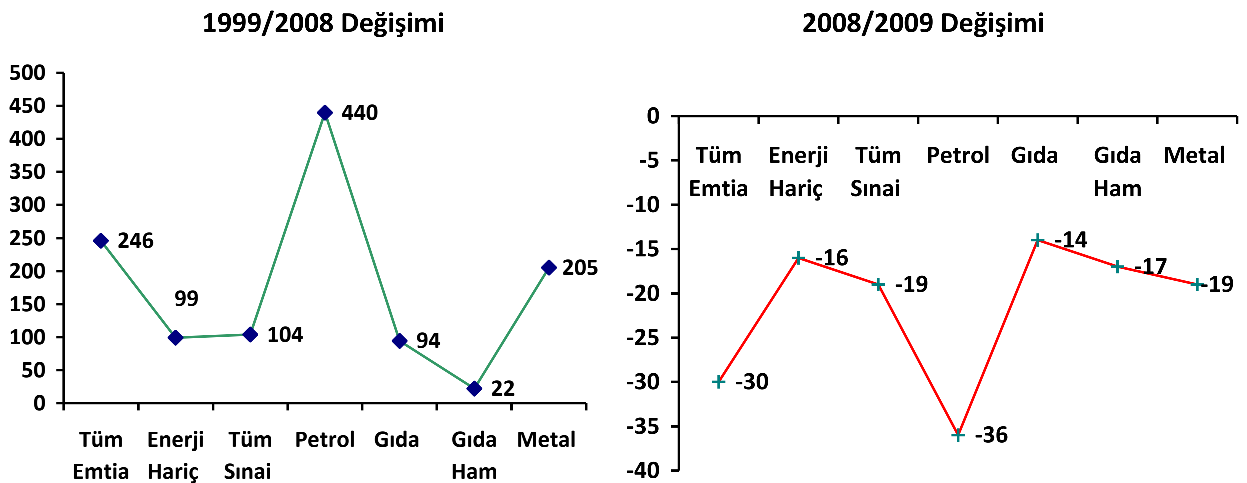
Özellikle AB'nin sorunlu Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya (İngilizce başharfleri kullanılarak "PIIGS-Domuzlar" diye aşağılanan) ülkelerinde işsizlik, savaşın yıktığı ülkelerde veya Afrika'da olmadığı kadar yüksek boyutlardadır. IMF verilerine göre İspanya, Yunanistan ve Portekiz'deki işsizlik oranları o dönemde %30 ile dünya lideri olan Makedonya'nın hemen altında savaş yorgunu, az gelişmiş G.Afrika, Sırbistan ve Ermenistan gibi ülkelerin üstünde/arasındadır.

İşsizliğin yarattığı koşullar o boyutlara ulaşmıştır ki, Yunanistan gibi Avrupa medeniyetinin doğduğu kabul edilen bir yerde "ilkokul öğrencilerinin %10'unun açlık ile karşı karşıya olduğu, öğrencilerin sadece makarna yiyerek düzensiz beslenebildiği,"[5] haberleri 2013 yılında medyada yer alabilmektedir.

Kriz sonrası geçen 10 yılda bu ülkeler kısmen yaralarını sarmakla beraber sadece ABD, 2017 sonu itibariyle işsizlik rakamlarına kriz öncesi seviyenin de altına inmiş durumdadır.

1.2.4.Emtia Fiyatları

Kriz öncesi dönemde piyasaya aşırı para pompalanması ile fiyatlarda talebe bağlı çok yüksek artışlar yaşandığı görülmektedir. Öyle ki, krize kadar olan 10 yıllık dönemde petrol fiyatları 4,5 kata yakın artarken, tüm emtia fiyatlarındaki artış 2,5 katı bulmuştur. Krizin etkisi ile talebin bıçak gibi kesilmesi ile bu kez 2008-2009 arası tüm emtia fiyatlarında başta petrol ve makineler olmak üzere 1/3 gerileme söz konusudur.

Şekil 4. Emtia Fiyatları Endeksi 2005=1000 (% Değişim)

Kaynak: IMF verilerinden hesaplanmıştır

Emtia fiyatları kriz sonrası 2 yıl içinde tekrar kriz öncesi yüksek düzeyine dönmüş, izleyen 3 yıl boyunca bu düzeyi korumayı başarmıştır. Ancak 2015 yılında tekrar düşüşe geçen fiyatlar son 2 yıldır krizle gelen çöküş rakamlarının da altındadır.

---

[5] More Children in Greece Are Going Hungry, The New York Times, 17 April 2013

Tablo 4. Kriz Sonrası Emtia Fiyatları Endeksi 2005=1000 (% Değişim)

	2008	**2009**	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	**2017**
Tüm Emtia	**172**	**120**	152	192	186	183	171	111	88	**94**
Enerji Hariç	**152**	**127**	161	190	171	169	162	134	121	**120**
Tüm Sınai	**146**	**118**	170	198	167	163	153	123	108	**107**
Petrol	**97**	**62**	79	104	105	104	96	51	35	**41**
Gıda	**157**	**136**	153	183	175	174	171	144	134	**133**
Gıda Hammad.	**113**	**94**	125	153	134	136	139	120	108	**108**
Metal	**169**	**137**	202	230	191	183	164	126	108	**107**

Kaynak: IMF verilerinden hesaplanmıştır

1.2.5. Cari Açıklar

Bilindiği gibi en basit anlatımı ile cari açık bir ülkenin ürettiğinden fazla harcaması anlamına gelmektedir. Cari açık kontrol altına alınmışsa ülke borçlarını eritebilir, insanlarına iş yaratacak, refahını artıracak yatırımlara kaynak bulabilir. Aksi takdirde bir noktada kopana kadar borçlanma sarmalının içinde kalmaya mahkumdur. Çünkü, kriz hiç hesapta olmayan yüksek boyutlu yeni giderler yaratırken, gelir tarafında hedeflerin çok altında kalınması, cari deliği büyütmektedir.

Krizle birlikte cari açığın gelişimi incelendiğinde 2007-2009 arası dönemde cari açıkları -%15-20'ler mertebelerine ulaşan Baltık Cumhuriyetleri ile İzlanda ile, -%5-8 arasında olan Macaristan, İrlanda, Slovenya ve Malta dikkat çekmektedir. ABD hariç çoğu ülkenin cari açıklarını kontrol altına alması 2011-2012'ye kadar sürmüştür.

Tablo 5: Cari Açık /Milli Gelire Oranı (%)

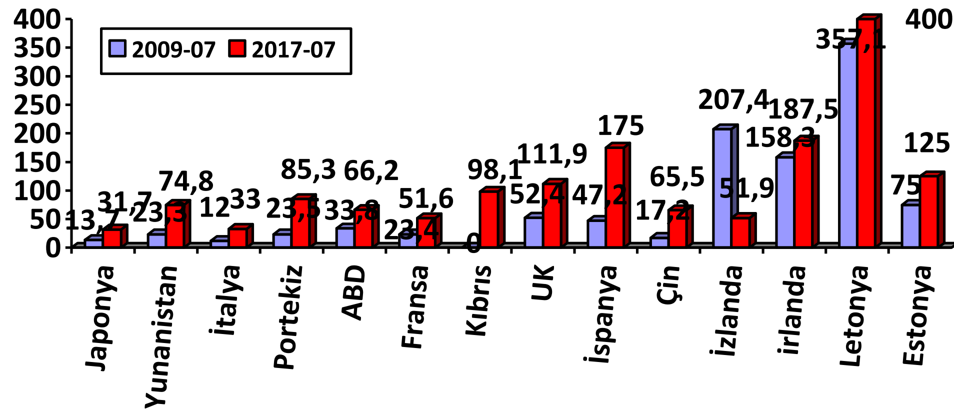
	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2017**
Bulgaristan	**-23.9**	**-22.1**	**-8.3**	**-1.7**	0.3	-0.8	**2,4**
Letonya	**-20.8**	**-12.3**	**7.8**	**2.0**	-3.2	-3.6	-0,3
Yunanistan	**-15,2**	**-15,1**	**-12,3**	**-11,4**	-10,0	-3,8	-0,2
Litvanya	**-15.1**	**-13.3**	**2.1**	**-0.3**	-3.9	-1.2	-1,6
Estonya	**-15.0**	**-8.7**	**2.5**	**1.8**	1.3	-2.4	**1,8**
İzlanda	**-14,0**	**-22,6**	**-9,6**	**-6,6**	-5,2	-4,0	-6,2
Kıbrıs Rum	**-10,7**	**-15,5**	**-7,7**	**-11,3**	-4,1	-6,0	-3,8
Portekiz	**-9,7**	**-12,1**	**-10,4**	**-10,2**	-6	-1,8	**0.4**
İspanya	**-9,6**	**-9,3**	**-4,3**	**-3,9**	-3,2	-0,2	**1,9**
İrlanda	**-6,5**	**-6,2**	**-4,6**	**-1,2**	-1,6	-2,6	**3,4**
ABD	**-4,9**	**-4,6**	**-2,6**	**-2,9**	-2,9	-2,6	-2,4
B.Krallık	**-2,5**	**-3,5**	**-3,0**	**-2,7**	-1,8	-3,7	-3,6
İtalya	**-1,4**	**-2,8**	**-1,9**	**-3,4**	-3,0	-0,4	**2,8**
Türkiye	**-5.5**	**-5.2**	**-1.8**	**-5.8**	-8.9	-5.5	-4,6
Hindistan	**-1.3**	**-2.3**	**-2.8**	**-2.8**	-4.2	-4.8	-1,4
Brezilya	**0.03**	**-1,8**	**-1.6**	**-3.4**	-2.9	-3.0	-1,4
Çin	**9.9**	**9.1**	**4.7**	**3.9**	1.8	2.5	**1,4**
Rusya	**5.2**	**5.8**	**3.8**	**4.1**	4.7	3.2	**2,8**

Kaynak: IMF Data Series, October2017,

Küreselleşme ile ülkelerin iç içe geçmiş ekonomik yapıları doğal kaynak ve ucuz işgücü zengini ülkeleri de olumsuz etkilemiştir. Bahse konu ülkelerin dünyada azalan talebe bağlı olarak azalan ihracat gelirleri ekonomilerini sarsmıştır. **Kriz öncesi cari açığı çok düşük olan Hindistan ve Brezilya olumsuz gelişme gösteren ülkeler arasındadır. Hindistan'da 2007'de (%0) olan *açık* istikrarlı olarak artarak 2012-2013 yıllarında (-%5) düzeyine tırmanmıştır. Brezilya için aynı dönem %0,03 fazladan (-%3) civarında açık anlamına gelmektedir. %10 dolayında cari fazla veren Çin'in fazlası ile her yıl biraz daha eriyerek günümüzde %1,4 düzeyine gerilemiş** durumdadır.

1.2.6. Artan Kamu Borçları;

Yıllar itibariyle IMF veri sistemi çerçevesinde yapılan bir çalışma krizin başlamasından bir yıl öncesi ile krizin teorik olarak sona erdiği 2009 yılı arasındaki 2 yılda ülkelerin borçlarındaki değişimi ortaya koymaktadır. Buna göre krizden en büyük darbeyi yiyen ülkelerin kamu brüt borç tutarlarında inanılmaz artışlar yaşanmıştır. Letonya, İrlanda, Lüksemburg ve İngiltere'nin borç tutarlarındaki artış %100'ün üzerine çıkmıştır. Krizin başlangıç noktası olan ABD devasa ekonomisi ile borçlarını 2 yıl içerisinde %66 artırırken, diğer büyük ekonomi olan AB Euro Alanı %36 ile nispeten daha düşük oranda zarar görmüştür.

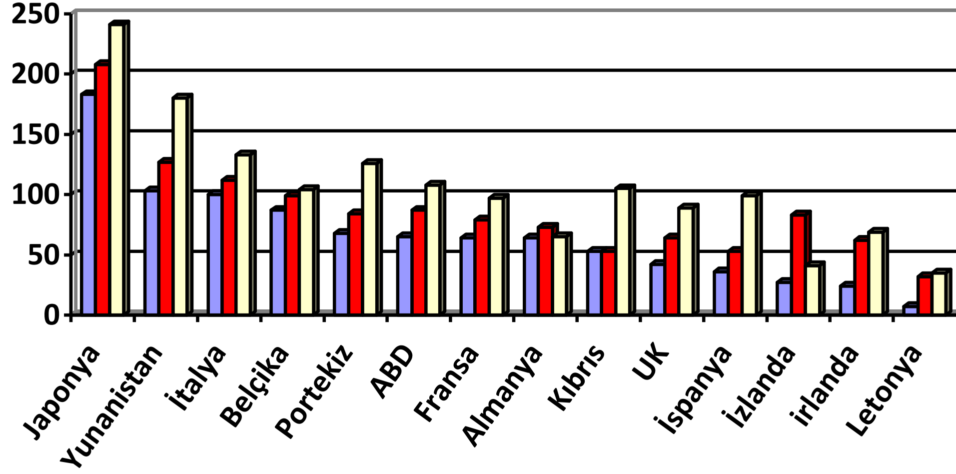

Şekil 5. **Brüt Borç/GSMH Açısından Meydana Gelen % Değişim (2007-2009)**
Kaynak: IMF Data Series October 2017,

Brüt kamu borcunun GSMH'ya oranı açısından aynı veriler ışığında bakıldığında Japonya %241 ile rekor bir seviyede borca sahip iken, Yunanistan (%180), İtalya (%133), Portekiz (%126), ABD (%108) ve Kıbrıs Rum kesimi (%105) ile milli hasılasının üzerinde borca sahip ülkelerdir.

Brüt kamu borcu/GSMH oranlarının değişimi krizin etkilerinin ne kadar büyük olduğunun anlaşılması yanında dünyanın gelecekteki ekonomik gelişiminin şekillenmesi açısından da ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. **Herşeyden evvel devletler bu borçları azaltabilmek veya çevirebilmek için giderler ayağında yatırımlara daha az kaynak ayırmak, sosyal hizmetler ve kamu istihdamında kısıtlamalara gitmek durumundadır. Gelir ayağında ise gelir artırabilmek için ya vergileri artıracak, ya da para basarak genişlemeye gidecektir.** Her iki seçenek de sonuç olarak can acıtıcıdır.

Kamu borcu/GSMH oranının makul düzeyi Maastricht kriteri olarak kabul edilen %60 sınır olarak alındığında belirtilen ülkeler içinde İspanya'da geçmişte sorun teşkil etmeyen brüt kamu borcunun oranı (%36), 2007-2017 arası 11 yılda %100'ler seviyesine tırmanmıştır. Keza Kıbrıs Rum Kesimi için %53'den, ABD ve Fransa İçin %65'den, %100 ve üzerine bir yolculuk sözkonusudur. İrlanda'da %24 gibi çok düşük olan oran 3 kata yakın fırlamıştır.

Şekil 6: Brüt Kamu Borç Tutarları / GSMH (%)
Kaynak: IMF, Data series, World Economic Outlook, October 2017,

Değer olarak bakıldığında durum daha net olarak anlaşılacaktır. Dünyanın önde gelen ekonomilerinin borçları küresel kriz sırasında büyük tırmanışa geçmiştir. İlginç olan husus krizin en yoğun yaşandığı **2008-2009 sırasında çoğunlukla "gelişmiş" ülkelerin borcu artmış iken, günümüze kadar geçen süreçte gelişmekte olan önemli ekonomiler de onlara katılmıştır.**

2017 yıl sonu tahmini olarak en büyük borçlu olan ABD'nin brüt kamu borcu 21 trilyon $'a yakındır. Ardından gelen Japonya'nın borcu 11,6 trilyon $ iken, Çin kriz sonrası 4,4 kat artışla 5,8 trilyon $'la gelmektedir. İtalya ve Fransa yaklaşık 2,6 trilyon $, Almanya ve B. Krallık ise yaklaşık 2,4 trilyon $ ile izlemektedir. Kriz sırasında yaklaşık 650 milyar $ borcu olan Hindistan ve Brezilya borcunu 1 trilyon $ artırmış durumdadır. (1,7 trilyon $ civarı) İspanya'nın borcu da 1,3 trilyon $ı aşmakta iken, krizin başaktörlerinden Yunanistan 378, İrlanda 232, Portekiz 201 milyar $ borca sahip bulunmaktadır.

2007-2009 arası AB Ülkelerinin brüt borç oranı %58'den, %73'e, Euro Alanı ülkelerinin borcu ise %65'ten, %78'e tırmanmıştır. G7 ülkelerinde artış daha da belirgindir; %82'den %105'e… Bu oran olarak 1/5 civarı bir artışa işaret etmektedir. Bir bütün olarak Gelişmiş Ülkelerin brüt kamu borcu %72'den %92'e fırlamıştır. Aynı dönemde Gelişmekte Olan Ülkelerin borcunda ise yüksek bir artış yoktur. Yalnızca %36'dan %39'a çıkmıştır.

Öte yandan 2017'e gelindiğinde borç oranlarında istikrarlı bir artış sözkonusudur. Genel olarak bakıldığında 2007-2009 ve 2017 sonu itibariyle borçların GSMH'ya oranı G7 ülkelerinde (%82, %105 ve %120), AB ülkelerinde (%58, %73 ve %84), Gelişmekte Olan Ülkelerde ise (%36, %39 ve %48) düzeyindedir.

Tablo 6. Brüt Borç /Milli Gelire Oranı (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelişmiş Ülkeler	**74**	**72**	**79**	**92**	**98**	**103**	**107**	**105**	**105**	**104**	**106**	**105**
G7	83	82	90	105	113	118	122	120	119	117	120	120
Euro Alanı	67	65	69	78	84	86	89	91	92	90	89	87
AB	60	58	62	73	79	81	85	87	88	87	86	84
Gelişen Ülkeler	**38**	**36**	**34**	**39**	**38**	**37**	**37**	**38**	**40**	**44**	**47**	**48**
BDT	10	9	9	13	14	14	14	15	19	22	22	23
Gelişen Asya	39	40	37	42	40	40	40	41	43	45	47	49
Gelişen Avrupa	43	39	40	45	46	45	43	44	42	41	42	42
MENA	35	30	25	31	28	24	26	26	27	38	44	42
Sahra Altı afrika	29	26	24	26	28	28	28	30	32	38	43	45

Kaynak: IMF, Data series, World Economic Outlook, April 2018,

1.2.7. Bankacılık Sisteminde Batık Riskleri

Bankaların durumu açısından Euro alanı milli gelirinin yaklaşık 1,5 katına ulaşan borçlar bir bütün olarak olumsuz durum arz etmektedir. Milli gelirinin yaklaşık 7 katına ulaşan banka borçları ile İrlanda ekstrem bir örnektir. İspanya ve İtalya'da ise banka borçları milli gelirlerini aşmaktadır. Portekiz (%59) ve Yunanistan (%40) ile çok daha kontrol edilebilir boyutlarda banka borcuna sahip gözükmektedir. Yunanistan'da batık kredilerin oranı %45 dolayında iken İtalya %11'in biraz üzerinde batık krediye sahip olmasına karşın ekonomik büyüklüğü itibari ile en büyük tehlikeyi arzetmektedir. İrlanda'da batık kredilerin oranı %11 iken, İspanya %4,5 dolayındadır. Barclay's Capital'e göre Avrupa bankalarının İtalya'dan alacaklarının toplamı 1 trilyon $ civarında iken, İspanya'dan 774 milyar $, İrlanda'dan 532 milyar $ ve Yunanistan'dan 162,5 milyar $'dır. [6]

2008-2011 yılları arasında sadece '**bankacılık' sisteminin sermayelerinin güçlendirilmesi için 322 milyar Euroyu aşkın kaynak** kullanılmıştır. Bankalarına 82,4 milyar Euro enjekte eden İngiltere ilk sırayı alırken, Almanya 63,2 milyar Euro, 62,8 milyar Euro ile İrlanda takip etmektedir. Fransa, İspanya, Hollanda ve Danimarka sırasıyla 22,5, /19,3, 18,8 ve 10,8 milyar Euro ile izlemektedir. 2011 sonuna kadar Yunanistan 6,3 milyar Euro, İtalya ise sadece 4 milyar Euro bankalarına sermaye enjeksiyonu yapmışlardır. [7]

[6] http://wiki.mises.org/wiki/European_sovereign_debt_crisis_%282010%E2%80%93present%29
[7] Bloomberg LP http://www.imf.org/external.pubs/ft/gfsr/2012/02/pdf//text.pdf

II) KURTARMA PAKETLERİ

2.1. Merkez Bankası Müdahaleleri

Ekonomide görülen bu gelişmelere karşın küresel ekonomik canlanma döneminde gelişmiş ülkeleri bekleyen en büyük risklerden birisi ekonomiyi canlandırma ve şirket kurtarma paketleri nedeniyle ciddi oranda bozulan mali yapıdır. Krizin etkilerinin ve alınan önlemlerin en çok yoğunlaştığı dönem 2008 yılı ortalarından başlayarak 2009 yılı sonuna kadar olan dönemdir. Krizin çözümü için en önemli yükü izledikleri politikalar ile Merkez Bankaları çekmiştir. Özellikle ABD Merkez Bankası (FED) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) zaman zaman diğer ülkelerin Merkez Bankaları ile koordineli veya birbirlerini izleyen kararları yürürlüğe koymuşlardır:

i) FED 25 Kasım 2008'den başlayarak yaptığı açıklamalar ile finans sistemine desteğini ortaya koymuştur. **2009 ve 2010'un ilk yarısında 1,3 trilyon $ civarında mortgage'a dayalı senet (MDS) satın alarak** çöken sistemi canlandırmaya çalışmıştır. 13 Eylül 2012'de yaptığı açıklama ile ucu açık bir şekilde **aylık 40 milyar $ tutarında MDS alım taahhüdünde** bulunarak mortgage faizlerini düşürmeyi hedeflemiştir. Bu anlamda en az 2015 yılı ortasına kadar olağanüstü düşük faiz politikasını sürdüreceğini belirtmiştir. (İlk bilanço küçültme operasyonu Aralık 2015'te olmuştur)

Mortgage sistemi yanında hazine ve özel şirket tahvilleri alımı da yapılmıştır. FED Kasım 2008, Mart ve Nisan 2009 tarihlerinde toplam **375 milyar $ özel şirket tahvili ile yine aynı dönemde toplam 800 milyar $ değerinde hazine tahvili alım programı açıklaması** yapmıştır. Verilen desteğin yeterli olmaması üzerine muhtelif niyet beyanları yanında 11 Mart 2010 tarihinde 2011 son çeyreğinde aylık 75 milyar $'dan toplamda 600 milyar $ ilave uzun vadeli Hazine tahvili alımı açıklaması gelmiştir. 21 Eylül 2011'de, Haziran 2012'den itibaren 6-30 yıl arasında uzun vadeli 400 milyar $ tutarında Hazine tahvili alırken, 3 yıldan az vadeli aynı değerde tahvili satma kararı ile uzun vadeli destek niyetini ortaya koymuştur.

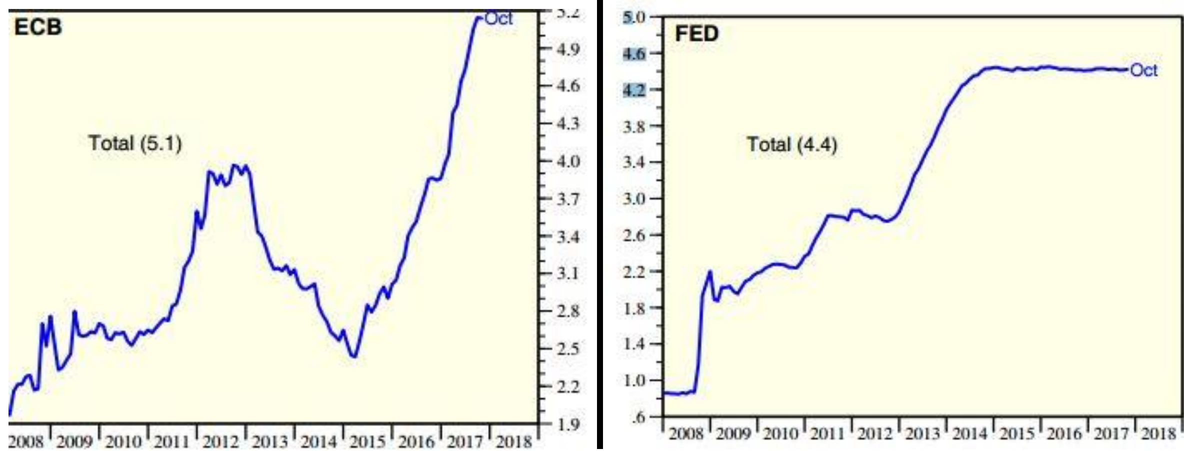
ii) ECB ise müdahalelere daha erken başlamıştır. 9-14 Ağustos 2007'de Euro Alanı bankacılık sistemine **335 milyar Euro enjekte etmiş, hemen arkasından 22 Ağustosta 3 aylık 40 milyar Euro uzun vadeli refinansman operasyonu** (LTRO) adlı destek programını açıklamıştır. 28 Mart 2008'de 6 aylık ve ilave 3 aylık, 3 Aralık 2009'da 1 yıllık LTRO'lar ile 5 Temmuz 2009'da 60 milyar Euroluk yine 1 yıllık Kapalı Bono Alım Programı (Covered Bond Purchase Program-CBPP) ile ECB desteğini devam ettirmiştir. Nisan 2010'da 6 aylık LTRO ardından Ağustos 2011'de sıkıntıların sürmesi üzerine 3 yıllık LTRO gelmiştir. Bu arada İtalyan ve İspanyol tahvil faizlerinin yükselmesi ve bu ülkeler için borçlanma maliyetinin taşınamaz hale gelmesi riskini ortadan kaldırmak amacıyla 7 Ağustos 2011'de bu ülkelerin tahvillerinin piyasadan (ilk alan banka, yatırımcı vs) alınması şeklindeki Tahvil Pazarı Programı[8] (Securities Market Program-SMP) başlatılmıştır.

ECB, uzun vadeli refinansman operasyonlarında 2011 sonuna doğru şok canlandırıcı bir uygulamaya gitmiştir. **Önce 21 Aralık 2011'de 523 Avrupa bankasına 489 milyar Euro 3 yıl vadeli %1 faizli, beklentilerin oldukça üzerinde bir tutarda fon sağlanmış, hemen ardından 29 Şubat 2012'de ise bu kez 530 milyar Euro** piyasalara enjekte edilmiştir. Bir diğer ifade ile **2 ay ara ile ECB 1 trilyon Euroyu aşkın ucuz ve uzun vadeli krediyi piyasalara sağlayarak** finansal istikrarın sağlanmasını ve canlanmayı hedeflemiştir.[9]

---

[8] http://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/facts/monpol/html/mp_011.en.html,
[9] http://www.birgram.com/2012/02/26/ltro-analizi-ozel-calisma/

Müdahaleler ile Merkez Bankalarının bilançoları aşırı yükselmiştir. Krizin başladığı 2008 yılı içinde FED bilançosu 700 milyar $ seviyesinden 2,2 trilyon $ seviyesine, ECB 2 trilyon $ seviyesinden 2,7 trilyon $ seviyesine, Çin Merkez Bankası bilançosu 2,2 trilyon $ seviyesinden 3,1 trilyon $ seviyesine tırmanmıştır. Japon Merkez Bankası ise 1 trilyon $ seviyesinden 1,4 trilyon $ seviyesine çıkmıştır.

Şekil 7. Merkez Bankası Bilanço Büyüklükleri (Trilyon $)
Kaynak: https://www.yardeni.com/pub/peacockfedecbassets.pdf

FED ve Japonya Merkez Bankasının (Bank of Japan-BOJ) kamu borcunun %10'nu, İngiltere Merkez Bankasının (Bank of England-BOE) %25'ini yüklendiği, ECB'nin elinde İtalya ve İspanya'nın kamu borcunun %5-6 arası bir tutarın bulunduğu tahmin edilmektedir.[10]

2.2.Ekonomik Paketler

Onlarca ülkenin değişik kanallarda açıklamış olduğu paketler ile ilgili bütünü ele alan tek bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konuda dünya genelindeki tüm paketleri irdeleyen önemli bir çalışma olan Grail Research, Global Financial Crisis, September 12, 2009 raporuna göre bu **dönemde açıklanan paketlerin toplam değeri 2,9 trilyon $ şirket kurtarma, 10 trilyon $ canlandırma ve 7 trilyon $ garanti verilmesi olmak üzere 20 trilyon $'dır. Bu tutarın yaklaşık 6 trilyon $'ı (45,6%) ABD[10] tarafından verilmiş olup, bunun da 5 trilyon $'ı canlandırma paketi** şeklindedir.

Paketin devasa boyutunu ortaya koymak için yapılan kıyaslamaya göre;[11] 1970 sonrası yoksul ülkelere verilen toplam yardım 2,6 trilyon $, 2007 yılı silahlanma harcaması 1,3 trilyon $, İran ve Irak savaşlarının ABD'ye maliyeti 700 milyar $, Avrupa'nın inşaası için "Marshall Planı" 100 milyar $ olduğu belirtilmektedir.

---

[10] ABD'nin krize asıl müdahalesi, 3 Ekim 2008 tarihli "Troubled Asset Relief Program"(TARP) adı altında, finansal piyasalara destek sağlamak amacıyla piyasadaki" sorunlu varlıkları" satın almasını veya bu varlıklara alım garantisi getirmesini sağlama amaçlı pakettir. Başlangıçta özel sektöre 700 milyar $ destek öngörülmekte iken 475 milyar $ ile sınırlandırılmıştır.

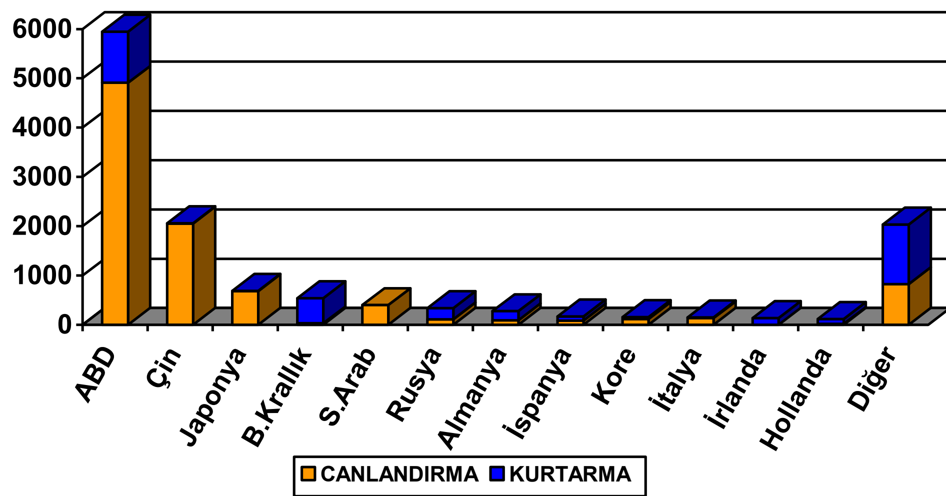
Bu paket çerçevesinde verilen desteklerden biri de 800.000 mortgage kullanıcısının ödemelerinin düzenlenmesi ve aylık yaklaşık 500$ ödeme kolaylığı sağlanmasıdır.

50 milyar $'lık aslan payı -GM- şirketine ayrılmak üzere Chrysler ve Ally Financial şirketlerinin hisselerinin büyük bölümü devralınarak bu şirketlere toplamda 80 milyar $'lık kaynak aktarılmıştır

[11] http://www.globalissues.org/article/768/global-financial risis#Acrisissoseveretheworldfinancialsystemisaffected

Canlandırma paketi açıklayan ülkeler arasında Çin 2 trilyon $ (toplam açıklanan paketlerin %15,8'i) ile ikinci, Japonya 691 milyar $, (toplamın 5,3%'ü) ile üçüncü, S.Arabistan 400 milyar $ ile dördüncü, İtalya 134 milyar $ ile beşinci, G. Kore 117 milyar $ ile altıncı, Rusya 112 milyar $ ile yedinci sırayı almıştır. Meksika, Almanya, İspanya 93-80 milyar $ arasında canlandırma paketi açıklayan diğer ülkelerdir.[12]

Şirket kurtarma için açıklanan paket tutarı 2,9 trilyon $'ı bulmuştur. Açıklanan tutarlar içinde ABD 1 trilyon $ aşkın paket ile tüm dünyada şirket kurtarmalarına ayrılan miktarın 1/3'ünden fazlasını tek başına gerçekleştirmiştir. İkinci sırada İngiltere 511 milyar $ ile gelirken Rusya 228 milyar $, Almanya 187 milyar $, İrlanda 136 milyar $, Hollanda 99 milyar $ ile diğer önemli destek sağlayan ülkeler olmuşlardır.[10]

Şekil 8. Toplam Paketler (Milyar $)
Kaynak:, Grail Research, Global Financial Crisis,, September 12,2009,s.85-89

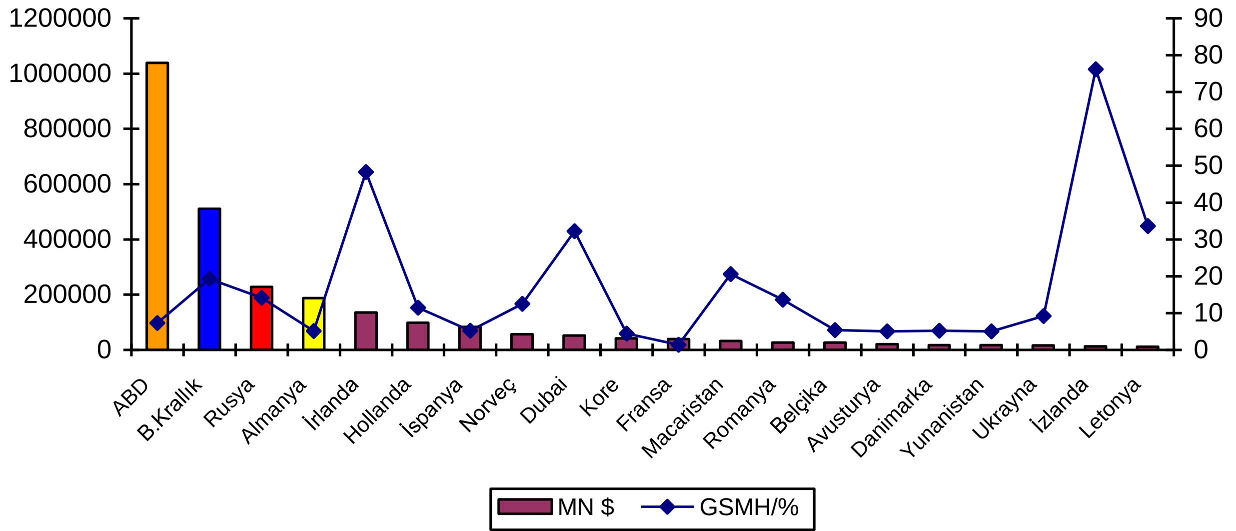
Öte yandan ülkelerin ekonomik büyüklükleri göz önüne alındığında en çok desteği GSMH'sının ¾'ünü aşan payla İzlanda'nın, %48'i ile İrlanda'nın, %33 civarı ile Letonya ve Dubai'nin, %20 civarı ile Macaristan ve B.Krallık'ın, sağladığı görülmektedir.[10]

2009 yılı itibariyle açıklanan bu paketlerin ardından da günümüze kadar pek çok ülke paket açıklamıştır. Bunlar içinde Yunanistan, G.Kıbrıs, İspanya, Portekiz ve İtalya'nın günümüze kadar ulaşan sıkıntılarından dolayı AB ülkeleri önde gelmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan rapora göre 1 Ekim 2008-1 Ekim 2012 arası AB tarafından açıklanan desteklerin boyutu 5,86 trilyon Euroya ulaşmıştır.[13] Açıklanan desteklerin toplamı AB'nin 2011 Milli Gelirinin %40'ının üzerindedir.

Paketlerin ¾'ü garanti verilmesi şeklinde, %15,3'ü olan 777 milyar Euroluk kısmı sermayelerin yeniden yapılandırılması (çoğu banka), % 8,7'si olan 445 milyar Euro varlık kurtarma önlemleri, %4,2 olan 216 milyar Eurosu ise likidite önlemleri şeklindedir.

---

[12] Grail Research, Global Financial Crisis, September 12,2009, s.85-89
[13] http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/2012_autumn_working_paper_en.pdf

Şekil 9.Şirket Kurtarma Paketleri
Kaynak: Grail Research, Global Financial Crisis,, September 12,2009,s.85-89

Bulgaristan, Çekya, Estonya, Malta ve Romanya dışında tüm üye devletler tarafından yararlanılan sistem çerçevesinde fiili kullanım, açıklanan paketlerin hemen hemen 1/3'ü olan 1,6 milyar Euro düzeyindedir. Açıklanan paketlerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında en önemli kullanıcılar aşağıda verilmiştir.

Tablodan da görüleceği üzere kendi **milli gelirinin 3,6 katı büyüklüğü paket açıklayan İrlanda ile, 2,5 katı açıklayan Danimarka ve yaklaşık milli geliri kadar paket açıklayan Belçika** dikkat çekmektedir. Dünya basınında baş harfleri İngilizce **'Domuzlar'** anlamına gelecek şekilde kısaltma yapılarak PIIGS şeklinde alay konusu edilen (Portekiz-İrlanda-İtalya, Yunanistan ve İspanya) ülkelerinin açıkladığı paketler, İrlanda hariç tutulduğunda sırasıyla milli gelirlerinin %45, %8,2, %59,9 ve %53,6'sı şeklinde kamuoyunda oluşmuş algının aksine daha makul düzeylerdedir.

Açıklanan paketlerin miktarı açısından bakıldığında ise milli gelirlerinin büyüklüğüne göre daha düşük oranlarda kalmakla beraber İngiltere, Almanya, İspanya, Fransa, Belçika, Hollanda da (Danimarka ve İrlanda ile birlikte) listenin en üst sıralarında yeralmaktadır.

III) SORUNLU BAZI ÜLKELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Yunanistan'ın Durumu

Yunanistan'ın 'AB üyeliğinin' gerçekçi olmadığı, üyeliğe onay verilmesinde asıl kriterin ekonomik gerekçelerden ziyade Batı kültürünün tarihini temsil eden Helen uygarlığı dolayısı ile olduğunu düşünenlerin haklı olduğu ortadadır. Yunanistan Maastricht ktiterlerini sağlamak şöyle dursun ekonomik olarak kriz döneminde gizli (çoğu ekonomi çevrelerine göre açık) iflas etmiş durumdadır.

Ülkenin **bütçe gideri 150 milyar Euro, geliri ise 120 milyar Euro** olup aradaki yıllık 30 milyar Euroyu bulamaz ise, maaş ödeyemez, eski borçların faizini ödeyemez konumdadır. Ancak ülkenin borçlarını çeviremeyeceğinin anlaşılması ile her yıl gerekli 30 milyar Euro ile mevcut borçların faiz ödemeleri için ilave milyarlarca Euro kaynağı uluslararası özel piyasalardan karşılamasını imkansız hale getirmiştir.

Son yıllarda Yunanistan uluslararası arenada çok aşağılayıcı bir konuma düşmüştür;

- Standard and Poor's ülkenin kredi derecesini 13 Haziran 2011 tarihinde Dünya'nın en düşük seviyesine indirmiştir.
- 29 Haziran 2011 günü Yunanistan Parlamentosunda yeni krediler almak adına en az 40 milyar $ değerinde bir tasarrufa gitmesini öngören plan onaylanmıştır.
- Moody's, 23 Eylül 2011'de sekiz bankanın notunu kırmıştır.
- AB baskısıyla Papaandreu 9 Kasım 2011'de istifa etmiş, yerine krizi yönetmek üzere ulusal birlik hükümeti kurulmuştur.
- Ülke genelinde evsizlerin sayısı 2008 yılından 2011 yılı Kasım ayına kadar yüzde 25 artarak yaklaşık 20 bin kişiyi bulmuştur.[14]
- Yunanistan'da yoksulluğun vurduğu ailelere dağıtılması amacıyla Kıbrıs Rum Kesimi'nde kuru gıda yardımı toplanmıştır.[13]
- Almanya Hükümeti, 2012 yılı başında Yunanistan'ın devlet bütçesi kontrolünün Avrupa Birliği tarafından yapılmasını önermiştir.[13]

Bunun üzerine AB kurmuş olduğu parasal birliğin dağılmasına engel olmak amacı ile Avrupa Merkez Bankası aracılığı ile tarihinde ilk kez en büyük parasal genişlemesine giderek 21 Aralık 2010 tarihinde 523 bankaya 489 milyar Euro kredi vermiştir. Yine bu çerçevede 2011 yılında;[15]

Şubat başında Uluslararası Para Fonu (IMF), ve Avrupa Merkez Bankası Yunanistan'la imzalanan kurtarma programı kapsamında 110 milyar Euro kredi vermeyi kararlaştırmıştır.

21 Temmuz'da Brüksel'de toplanan Euro Bölgesi liderleri Yunanistan'a bir kez daha yardım elini uzatarak 158 milyar Euroluk ikinci kurtarma paketini onaylamıştır. Paketin 109 milyar Eurosu

[14] -[21]http://ansiklopedika.org/Yunanistan_2010-2012_ekonomik_krizi_ve_protestolar%C4%B1

Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu'ndan, 49 milyar Eurosunun ise özel sektörden geleceği belirtilmiştir.

27 Ekim'de üye 27 ülkenin liderleri bankalarla Yunanistan'ın borçlarının düşürülmesi konusunda uzlaşmıştır. Bu karar uzun pazarlıkların ardından ancak Mart 2012'de uygulanabilmiştir. Yunanistan'da yapılan kritik tahvil takası anlaşmasına özel sektör kreditörlerinin %85,8'i destek vermiş, Yunanistan'ın toplamda 206 milyar Euroyu bulan tahvillerini elinde bulunduran kreditörler bu anlaşmayla tahvillerinden yüzde 75 kesintiye razı olmuştur. Böylece Yunanistan'ın 100 milyar Euro'nun üstündeki borcu silinmiştir.

21 Şubat 2012'de Yunan hükümetine 130 milyar Euroluk ikinci kurtarma yardımı onaylanmıştır.

3.2. G. Kıbrıs Rum Kesiminin Durumu

G. Kıbrıs Rum Kesimi küresel krizin etkilerini krizden yaklaşık 4 yıl sonra şiddetle yaşamıştır. AB'de yaşanan krizle birlikte Adanın en büyük gelir kaynağı olan turizm ve denizcilik gelirlerinde yaşanılan daralma ve ardından Yunanistan'dan alacaklı bankaların alacaklarında yapılan 'saç tıraşı'[16] bu fonlara yatırım yapmış G.Kıbrıs bankaları için büyük kayıplar getirmiştir. Ekonomisi Yunanistan'a ve fiktif finans işlemlerine bağlı olmasının getirdiği yükü daha fazla taşıyamamış ve 2012 sonunda patlak vermiştir. Bunun da ötesinde Temmuz 2011'de G.Kıbrıs'ın en büyük elektrik kaynağı Evangelos Florakis Donanma Üssü patlaması Adada yaşamı ve sınırlı üretimi de sekteye uğratmış, hemen ardından da not indirimleri gelmesi ile çöküş hızlanmıştır.

Çöküşü getiren asıl neden Adada anormal yapıdaki bankacılık sektörüdür. Kaydadeğer hiçbir üretim bulunmayan Ada'nın yıllık gayrısafi milli hasılası 17-19 milyar Euro iken bankacılık sektörünün toplam mevduat hacmi 120 milyar Euro civarındadır. Adada vergi avantajı ve daha az kontrole tabi finans işlemlerinden yararlanmak isteyen ve kara para olduğu şüpheleri çeşitli kesimlerce dile getirilen Rus mevduatının büyüklüğünü ise 20 ile 60 milyar Euro arasında belirten tahminler vardır. Rus oligark D.Rybolovlev'in Bank of Cyprus'un %10 hissedarı olması da diğer ilginç bir durumdur.[17]

Rum Yönetimi 2012 başında Rusya'dan 2,5 milyar Euro borçlanarak finansal dengeleri oturtmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Mart 2012'de ülke notunun düşürülmesi ile birlikte AB'ye yardım için başvurulmuş, Troyka ziyaretlerinin ardından yardımın önkoşulu olan maaş kesintileri, vergi artışları 30 Kasım'da açıklanmıştır. Rumların kamu borçlarının sürdürülebilir seviyeye çekilebilmesi için ihtiyaç duyulan tutar 17.5 milyar Euro olarak hesaplanmış ancak ülkenin milli hasılasının üzerindeki bu yükün altından kalkamayacağı belirtilmiştir. Bu itibarla AB 10 milyar Euro kredi vermeyi kabul ederek Rum kesiminin de 5,8 milyar Euro kaynak bulması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Rumların yeni lideri Anastasiadis, 11 Martta ilk yurtdışı gezisini yaptığı Atina'da batmalarının nedeni olarak gördükleri Yunanistan'dan 3.5 milyar Euro istemiş ancak kabul görmemiştir.

AB ve IMF'nin, Kıbrıs bankalarını iflastan kurtarmak için G.Kıbrıs'a dayattığı 10 milyar Euroluk kurtarma paketi, 100 bin Eurodan fazla mevduatı olanların tasarruflarından vergi alınmasına ve gelir vergisinin %15'den %30'a çıkması şartına bağlanmıştır. Cyprus Popular Bank'ın ve Laiki Bankın tasfiyesi ile mevduat sahiplerinin zarara uğratılması G.Kıbrıs'ın kurmaya çalıştığı offshore bankacılık sistemini bitirmiştir. G.Kıbrıs'ın borç krizindeki önemi, ilk kez mevduat sahiplerinin bankalardaki

[16] Yunanistan'ın borçlarının 'gönüllü?' silinmesine piyasalarda verilen isim
[17] http://en.wikipedia.org/wiki/2012%E2%80%932013_Cypriot_financial_crisis

paralarına uzanılmasıdır. Bu AB finans sistemini tehdit edebilecek, bankalardan para kaçışını tetikleyecek bir uygulama olarak algılanma riski taşımaktadır.

3.3. İspanya'nın Durumu

İspanya'nın durumu, İtalya ile birlikte ele alınması gerekli bir durumdur. Ekonomilerinin çok kötü durumda olduğu bilinen her iki ülkenin farkı ve önemi, batmalarına izin verilemeyecek kadar büyük ekonomilere sahip olmalarıdır. 2010 yılı içerisinde finansal krize yakalanma riski en yüksek ülkeler arasında İrlanda ve Yunanistan'dan sonra bu iki ülke sayılmakta idi.

İspanya özelinde bakıldığında,1996-2007 yılları arasında %200 artış gösteren konut fiyatlarında balonun 2008'den başlayarak patlaması ile 2012 sonuna kadar fiyatların yaklaşık ¼ oranında düşmesi ve faizlerde yükselme sonucu mortgage kredilerinin ödenememesi İspanya'da büyük sıkıntı yaratmıştır. Bunun da ötesinde Yunanistan merkezli kriz bankalararasında iç içe geçmiş uygulamalar sarmalını işlemez hale getirmiş, finans çevrelerini büyük sıkıntıya sokmuştur. Bankaların konut sektöründeki sorunlu kredilere karşı yaklaşık 40 milyar Euroluk kaynak ayırmak zorunda kalmaları sonucu birçok banka iflas bayrağını çekmiştir. Bu çerçevede hükümetin kurtardığı 8 bankanın ardından Mayıs ayında derecelendirme kuruluşlarının birçok İspanyol bankasının notunu düşürmesi ve İspanyanın bankacılık siteminde mevduatların %10' unu barındıran ülkenin 4. büyüğü Bankia'nın 9 Mayıs 2012'de kamulaştırılması sorunu daha da ağırlaştırmıştır. Kamuya geçen Bankanın yönetimi mortgage zararlarının kapatılması için 23,5 milyar Euroya ihtiyaç olduğunu açıklamıştır.

Finans kuruluşlarının içine düştüğü durum krizin başlangıcından itibaren 4 yılı aşkın süre geçmesine karşın durulmadığı gibi ağırlaşmış ve 25 Haziran 2012 tarihinde İspanya, bankalarının sermayelerinin yeniden yapılandırılması için AB'den yardım istemiş, 100 milyar Euro kredinin açılması onaylanmıştır. Ancak bu talep bankaların sorunlarını derinleştirmiş bankalardan para çekişler hızlanmıştır.

Bunun yanında Valencia ile birlikte Murcia özerk bölgelerinin üç gün içinde peşpeşe devlet yardımı talep etmesi İspanya ile birlikte dünya piyasalarını sarsmış iken Katalonya bölgesi de borçlarını çevirmekte zorluk çektiğini gerekçe göstererek merkezi hükümetten 5 milyar Euro tutarında yardım talebinde bulunmuştur.

Kredi derecelendirme kuruluşu Standard and Poor's (S&P) 2012 Ekim ayı başında İspanya'nın BBB+ olan kredi notunu iki basamak indirerek 'yatırım yapılabilir' seviyenin sınırında olan BBB-'ye çekmiş ve not görünümünü negatif olarak belirlemiştir.

2012 sonlarına doğru İspanyol bankalarının bilançolarında da olumsuz görünümler iyice açığa çıkmıştır. Ekonomik aktivitenin zayıf seyrine ve yüksek işsizlik oranına bağlı olarak İspanya'da geri dönmeyen kredilerin toplam kredilere oranı Ağustos 2012 itibarıyla %10'u aşmıştır. Söz konusu oran Aralık 2006'da %0,72 seviyesindeydi.

28 Kasım 2012'de Avrupa Komisyonu İspanyol Hükümetinin sunduğu 3 büyük banka olan Bankia, NCG Banco ve Catulanya Bankalarının küçültülerek yeniden yapılandırılması ve Banco de Valencia'nın satışı anlamına gelen 37 milyar Euroluk planı kabul etmiştir.

Tüm bu gelişmelerle birlikte **İspanya'nın işsiz rakamı 2012 ilk çeyreği itibariyle Avrupa ortalamasının 2 katına, yaklaşık %25'e** çıkmıştır. **25 yaş altı genç kuşakta işsizlik %50 dolayındadır**.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) **ülkenin uzun yıllardır ilk kez 2011'de net göç verir hale geldiğini** ortaya koymuştur.[18]

3.4. İtalya'nın Durumu

İtalya AB'nin en büyük 4. ekonomisi olmakla birlikte milli gelirinin %120'ine ulaşan 2 trilyon $ borca sahiptir. İspanya'nın borcunun 2 katını bulan bu borç piyasaları endişelendirmektedir.

26 Ekim 2011'de toplanan AB Liderler Zirvesinde Berlusconi Hükümetinden krize karşı önlemler açıklaması istenmiştir. Memur sayısının azaltılmasını, KDV'nin %20'den %21'e çıkarılmasını, enerji ürünlerine ayrı vergi getirilmesini, kamuda maaşların 2014'e kadar dondurulmasını, 15 milyar Euroluk bir özelleştirme planı ve altyapı yatırımları ile özel sektörün desteklenmesini içeren plan 'Finansal İstikrar Kanunu' olarak 12 Kasımda İtalyan Parlamentosu tarafından onaylanmış ve istifa eden Berlusconi'nin yerine ekonomiyi toparlaması için eski AB Komiseri ekonomist, teknokrat Mario Monti seçilmiştir.

Monti hükümeti belirtilen önlemlere ek olarak Aralık 2011 – Ocak 2012 arasında; kadınlar için 60 erkekler için 65 olan emekli yaşının 62 ve 66'ya yükseltilmesinden, katma değer vergisi oranlarının 2 puanlık artışla %23'e çıkarılmasına, varlık vergisi getirilmesine, vergi kaçağının önlenmesi için 1000 Euro üzerindeki nakit işlemlerin yasaklanmasına, bir dizi önlem yanında; taksi şoförleri, eczacılar, doktorlar, avukatlar, noterler gibi meslek gruplarını daha çok rekabete açan, şirketlerin işçi çıkarmalarını kolaylaştıran, dolayısı ile sendikalar ve halkın bir bölümünden büyük tepki alan istihdam reformunu açıklamak durumunda kalmıştır.

Monti, 21 Aralık 2012'de istifa ederek, 24 Şubat 2013'de yapılan seçimlere ülkeyi götürmüştür.

İtalya'da muhtelif Bankaların İspanyol ve Alman bankaları ile 2007-2009 arasında olan ilişkilerinde (ki bu bankalar Deutsche Bank ve Santander gibi dünya finans piyasasının devleri) satın alma ve komisyon alışverişlerinde kirli olaylara bulaştıkları ve bankalarını zarara uğrattıkları 2013'ün ilk çeyreğinde İtalya'yı sarsan skandallar olarak ortaya çıkmıştır.

[18] http//www.comfia.info.noticias/71352.html,

IV) DÜNYA SOSYO - EKONOMİSİNDE EKSEN DEĞİŞİMİ

4.1. AB'de Çatırdama

Ülke imajları açısından dünyanın önde gelen ülkeleri 1929 Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez bu kadar büyük sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Kredi notları daha düne kadar 'A ve üstü' düzeyde pek çok ülkenin destek almadan ayakta duramayacağı anlaşılmıştır. **Tarihte ilk kez AB ülkeleri IMF'den destek almak durumunda kalmıştır**. **Macaristan, Letonya ve Romanya'nın 2008-09'da IMF-destekli programlardan yararlandırılmasının** ardından IMF fonlarının büyük kısmı AB için kullanılır hale gelmiştir.

Öyle ki; 14 Mart 2013 itibariyle Avrupa'da sadece yaklaşık 2 milyar Euroluk kısmı AB üyesi olmayan Bosna Hersek, Kosova, Sırbistan ve Moldova kalanı AB üyesi 5 ülke için olmak üzere toplam 9 ülke ile toplam taahhüt edilen tutarı 124,06 milyar Euro olan finansman anlaşmaları imzalanmıştır. Bu toplam IMF'nin mevcut kullandırdığı fonların %62'sine tekabül etmektedir. [19]

Küresel Borç Krizi dünya ekonomisindeki taşları yerinden oynatmış, ezberleri bozmuştur. Artık ülkeler durumlarını gözden geçirmeye, kendilerine yeni ortaklar bulmaya, daha çok korumacılığa ve sorgulamaya yönelmişlerdir.

AB içerisinde borçlu ülkelerin diğerlerine yük olduğu, Birliğin bir kısmının çalışırken bir kısmının yan gelip yattığı inancı daha fazla seslendirilmeye başlanmıştır. Bu konuda basına yansıyan çok ilginç bir araştırmanın sonuçları da tepkileri artırmaktadır. Buna göre krizden en çok zarar gören ülkeler aslında hane başı serveti en yüksek ülkeler olarak görülmektedir. Nitekim Yunanistan ve G.Kıbrıs başta alınan AB yardımlarının verimli yatırımlara dönüşmediği, değirmenin suyunun hep akacağı varsayımı ile plansız hareket edildiği anlaşılmaktadır. Bu iki ülke yanında İtalya, İspanya ve Portekiz'de insanların yeterince çalışmaması, AB'nin kuzeyli ülkeleri kadar çalışkan olmadıkları- hatta açıkça tembel oldukları- doğrudan liderler tarafından kamuoyuna açıklanır olmuştur.

Sözkonusu ülkelerin **Birlikten ayrılmalarının tartışıldığı ortaya konulan 'Maliyet Senaryoları' ile** anlaşılmaktadır. Bugün için gözüken **G. Kıbrıs** üzerinde değerlendirme yapmaya bile değmeyecek bir ekonomik büyüklüğe ve öneme sahiptir. Zaten bu nedenle ve zarar görenlerin aslında Rus sermayedarları olmasından olsa gerek, Troyka görüşmelerde G.Kıbrıs'a tavizsiz davranmıştır.

- **Portekiz'in** verileri şu aşamada tehlike arzetmediği gibi, hazmedilebilir büyüklükte bir yıkıma sebep olabilecektir.

- **İtalya veya İspanya'nın** iflas ederek Para Birliğini terk etmesi felaket senaryosu olup 'tasavvur dahi edilmesi' mümkün değildir.

- **Yunanistan'ın** Birlik'ten ayrılması daha önce tartışılmış ancak henüz yaraların taze olduğu ortamda domino etkisi ile 'diğerlerini' de peşi sıra sürükleyeceği düşüncesi ile olsa gerek kurtarılmasına karar verilmiştir. Bu ülkenin Eurodan ayrılmasının maliyetlerini inceleyen ve aşağıda belirtilen raporlar ilginç veriler ortaya koymaktadır.

---

[19] The IMF and Europe, Factsheet, April 9,2013,

Alman Bertelsmann Vakfı için hazırlandığı belirtilen bir başka çalışmada[20];

● Sadece Yunanistan'ın Euro'dan çıkışının 2013-2020 arasında dünya ekonomisine maliyeti 674 milyar Euro olarak hesaplanmaktadır. Bu rakamın içinde Yunanistan'ın doğrudan kaybı 164 milyar Euro, Türkiye'ye maliyeti ise 7 milyar Euro'dur.

● İkinci senaryoda Yunanistan'la birlikte Portekiz'in de Euro'dan çıkması halinde dünya ekonomisinin zararının 2.3 trilyon Euro, Türkiye'ye maliyetinin ise 24 milyar Euro olacağı, olarak tahmin edilmektedir.

● Üçüncü senaryoda bu kez iki ülkeyle birlikte hesaba İspanya'nın da katılması durumunda ise yükün 7.9 trilyon Euro, Türkiye'ye maliyetin ise 76 milyar Euroya yükseleceği,

● Yunanistan, Portekiz, İspanya ile birlikte İtalya'yı da kapsayan "Kabus senaryosu" nun yaratacağı maliyet ise 17.1 trilyon Euro, Türkiye'ye yansıması ise 161 milyar Euro olarak,

tahmin edilmektedir.

Yine bu bağlamda;

- AB'nin kuzey ve güney ülkeleri arasında büyük verimlilik farklılıkları bulunduğu,

- Rekabet koşullarının eşitlenmesi için İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da fiyatların %20-30 düşürülmesi, Almanya'da ise %20 artırılmasının gerektiği,

yorumları yapılmıştır.

Avrupa Merkez Bankasının destek açıklamaları ve uygulamaları ile AB'de sular durulmasına karşın, küresel krizin etkilerinin henüz sürdüğü 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş ve sonrasında hızla artarak 5,3 milyon Suriyeliyi ülkesi dışında göçmen konumuna düşüren gelişmelerle birlikte bakıldığında dünyanın en zengin bloklarından olan **AB'nin, gerçek anlamda bir değerler bütünlüğü olmadığı ortaya çıkmıştır.**

Başta AB ve ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin önemli bölümünde korumacılık ve artan milliyetçilik dikkat çekicidir. ABD, Avusturya, Macaristan başta olmak ve Almanya, Fransa ve Hollanda da dahil olmak üzere pek çok gelişmiş batı ülkesinde aşırı sağın yükselişinde küresel kriz ile göçmen krizlerinin etkisi açıktır.

Ülkemizde 3,5 milyon, küçücük Lübnan'da 1 milyon mülteci varken Avrupa kapılarına gelen 160 bin mülteciyi AB içinde belirli kotalar içinde dağıtamamıştır. Slovakya, Macaristan, Çekya ve Romanya kota ile dağıtım kararına karşı çıkmış, hatta Slovakya ve Macaristan, Avrupa Adalet Divanına taşımıştır. Divanın kararın haklı olduğuna dair 5.9.2017 tarihli hükmüne karşın Polonya, Slovakya ve Macaristan sözkonusu hükmü tanımadığını açıklamıştır.[21]

İngiltere'nin 23 Haziran 2016'da gerçekleştirilen referandum sonucunda %52 ile Birlikten ayrılma kararı almasında göç krizi ile birlikte küresel krizdeki yaşanan olumsuzlukların da etkisi olduğu ortadadır.

[20] http://ekonomi.milliyet.com.tr/krizdeki-komsunun-euro-dan-cikisinin-turkiye-ye-maliyeti-7-milyar-euro/ekonomi/ekonomidetay/19.10.2012/1614051/default.htm
[21] http://aa.com.tr/tr/dunya/polonya-slovakya-ve-macaristandan-kota-kararina-tepki/902895?amp=1

4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Artan, Gelişmekte Olan Ülkelerin Azalan Payları

Dünyadaki üretim ve ticaretinde önemli değişimler sözkonusudur. Herşeyden evvel Gelişmiş Ülkelerin Dünya gayrısafi hasılası içindeki payında büyük kayıplar sözkonusudur. Kazanan taraf ise başta Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri olmak üzere tüm Gelişmekte Olan Ülkelerdir.

Çok değil daha 1980'de Dünya üretiminin yarısının da üzerinde pay sahibi olan G7 ülkelerinin payı bugün %30,5'e kadar gerilemiştir. Bir bütün olarak Gelişmiş Ülkelerin payı ise aynı dönemde %63,5'den %41,3'e gelmiştir.

1980'de yalnızca 9 ülkeli bir Ekonomik Topluluk olan AB (o zamanki adıyla AET) sınırlı sayıda üyesi ile Dünya üretiminin %30'unu karşılamakta iken zaman içinde genişleyerek 28'e ulaşan üyesine rağmen (Brexit henüz tamamlanmamıştır) payının yaklaşık yarısını kaybetmiş durumdadır.

Kazananlar tarafında ise Gelişmekte Olan Ülkeler vardır. Bu grup paylarını %36,5'den %58,7'e yükseltmiştir. Bu başarıda aslan payı hiç kuşkusuz %9'dan, %32,5'e tam 2,6 kat artış sağlayan Gelişen Asya ülkelerine aittir.

Tablo 7: Ülke Grupları / Dünya GSMH Payı (Satın Alma Gücüne Göre-%)

	1980	*1990*	*2000*	*2007*	*2008*	*2009*	*2010*	*2017*	*2007-17 %Değişim*	*80-2017 %Değişim*
Gelişmiş Ülkeler	63.5	63.7	56.9	50.2	48.8	47.3	46.3	41.3	-17.7	-35.0
G7 Ülkeleri	51.1	50.9	43.9	37.7	36.5	35.3	34.4	30.5	-19.1	-40.3
AB	30.1	27.5	23.5	20.7	20.3	19.5	18.9	16.5	-20.3	-45.2
Gelişen Ülkeler	**36.5**	**36.3**	**43.0**	**49.8**	**51.2**	**52.6**	**53.7**	**58.7**	**17.9**	**60.8**
BDT	n/a	n/a	4.3	5.2	5.4	5.0	5.0	4.5	-13.5	**4.7**
Gelişen Asya	**9.0**	**12.5**	**16.7**	**22.1**	**23.0**	**24.8**	**25.8**	**32.5**	**47.1**	**261.1**
MENA	8.3	6.6	6.5	6.9	7.0	7.1	7.1	7.0	**1.4**	-15.7
Sahra Altı Afrika	2.4	2.8	2.4	2.7	2.7	2.9	2.9	3.0	**11.1**	**25.0**

Kaynak: IMF World Economic Outlook verilerinden hesaplanmıştır

2008 Küresel Krizi değişim sürecini hızlandıran bir etki ortaya koymuştur. Dünya üretimindeki değişim uluslararası ticarette de kendini göstermektedir. Petrol krizinin yaşandığı 1973'de dünya mal ihracatı içinde Avrupa'nın payı %50,9 (AB %37) ve ABD-Kanada'nın ise %16,8 idi. Birlikte payları %67,7'e ulaşmaktaydı. Japonya (%6,4) ve Y.Zelanda-Avustralya (%2,1) ile bu aran %76,2 gibi çok yüksek bir orana tırmanmaktaydı. Oysa toplam olarak bakıldığında bu rakam 1993'de %73, 2003'de%67 ise 2016'da ise %54,5'e gerilemiştir.

Görüleceği gibi **Kriz sonrası mal ihracatında Gelişmiş Ülkelerin kaybı çok daha hızlıdır**. Çin'in 2013-2016 arası dünya ihracatından aldığı pay 2,3 katın üzerindedir. Hindistan'ın değer olarak payı henüz nisbeten düşük olmakla birlikte oran olarak aynı dönemde artışı 2,1 kattır. Aynı dönemde en büyük kaybı -1/3'ün de üzerine çıkarak Fransa, B.Krallık ve Japonya yaşarken, AB'nin kaybı - %18,7'dir.

Tablo 8: Dünya Mal İhracatı Payları - %

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2016
K.Amerika	**28,1**	**24,8**	**19,9**	**17,3**	**16,8**	**17,9**	**15,8**	**14,3**
ABD	21,6	14,6	14,3	12,2	11,2	12,6	9,8	9,4
Kanada	5,5	5,2	4,3	4,6	4,2	3,9	3,7	2,5
Meksika	0,9	0,7	0,6	0,4	1,4	1,4	2,2	2,4
Avrupa	**35,1**	**39,4**	**47,8**	**50,9**	**43,5**	**45,3**	**45,9**	**38,4**
AB	-	-	24,5	37,0	31,3	37,3	42,7	34,7
Almanya	1,4	5,3	9,3	11,7	9,2	10,3	10,2	8,7
Hollanda	2,0	3,0	3,6	4,7	3,5	3,8	4,0	3,7
Fransa	3,4	4,8	5,2	6,3	5,2	6,0	5,3	3,2
B.Krallık	11,3	9,0	7,8	5,1	5,0	4,9	4,1	2,6
Asya	**14,0**	**13,4**	**12,5**	**14,9**	**19,1**	**26,0**	**26,1**	**34,0**
Çin	0,9	1,2	1,3	1,0	1,2	2,5	**5,9**	**13,6**
Hindistan	2,2	1,3	1,0	0,5	0,5	0,6	0,8	1,7
Japonya	0,4	1,5	3,5	6,4	8,0	9,8	6,4	4,2
Avustralya+Y.Zelanda	3,7	3,2	2,4	2,1	1,4	1,4	1,2	1,4
G.Amerika+Karayip	**11,3**	**9,7**	**6,4**	**4,3**	**4,5**	**3,0**	**3,0**	**3,3**
Brezilya	2,0	1,8	0,9	1,1	1,2	1,0	1,0	1,2
BDT (eski SSCB)	**2,2**	**3,5**	**4,6**	**3,7**	**5,0**	**1,7**	**2,6**	**2,7**
Afrika	**7,3**	**6,5**	**5,7**	**4,8**	**4,5**	**2,5**	**2,4**	**2,2**

Kaynak: World Trade Stat. Rev. 2017,www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/wts2017_e.pdf

Bu değişimleri incelerken **demografik değişimlere** değinmeden yapılacak açıklamalar eksik kalmak durumundadır;

Geleceğin dünyasında *Avrupa* nüfus olarak da güç kaybetmektedir. **1950'lerde dünya nüfusunun %21'6'sını, 2017'de ise %9,8'ini karşılayan *Avrupa* 2050'de %7,3'e, 2100'de %5,8'e kadar gerileyecektir.**

2017-2050 arası dünya nüfusu yaklaşık 2,2 milyar kişi artarken bunun 1,3 milyar kişi civarı *Afrika'dan* kaynaklanacaktır. Bu dönemde *Asya'da* da yaklaşık 320 milyonu Hindistan, 110 milyonu ise Pakistan kaynaklı 752 milyon kişi bir artış olmasına karşın Avrupa'da nüfusun 2050'ye kadar 26 milyon, 2100'e kadar da 89 milyon kişi azalması beklenmektedir.

Afrika Dünya nüfusunda 2017'de %16,6 olan payını 2100'de %40'a taşıyacaktır. 2010-2100 arası dünya nüfusu yaklaşık 3,6 milyar kişi artarken bu artışın 3,2 milyar kişisinin *Afrika'dan* kaynaklanması ilginçtir. 2050'de 410,6 milyon (2100'de 793 milyon) nüfusu ile Nijerya, 197 milyon ile Demokratik Kongo,191 milyon ile Etiyopya, 153 milyon ile Mısır, 138 milyon ile Tanzanya, 100 milyon civarı ile Uganda ve Kenya ile 76 milyon olmasına rağmen artış hızı ile Angola'nın gelişimi dikkat çekmektedir.

Öte yandan, günümüzün önemli ekonomilerine bakıldığında ise Japonya, Rusya başta olmak üzere göçlerle ayakta duracak olan ABD dışında G7 ülkelerinin tamamı nüfuslarında erozyonla karşılaşacak veya sınırlı artış ile artan yaşlılık sorunu ile karşı karşıya kalacaktır.

Japonya 2050'ye kadar 126 milyon nüfusun (-%15'ini), Rusya ise 142 milyon olan nüfusunun (-8'ini) kaybedecektir. Romanya'nın kaybı (-%17,) Polonya'nın (- %15),Portekiz'in (- %13), Yunanistan'ın (-%11) İtalya'nın (-%7), Almanya'nın ve İspanya'nın (- %4),Çin'in (-%3) dolayındadır. 2100'e gelindiğinde kayıpların çok daha artacağı tahmin edilmektedir. Öyle ki, Japonya, Yunanistan, Portekiz (hatta Çin) nüfuslarının 1/3 civarını kaybederken Polonya ve Romanya için bu rakam (-%44) ve (-%39)'dur. (Bkz Tablo)

Nüfus azalmasının doğal bir boyutu da üretecek işgücünün kaybedilmesidir. İşgücü kaybı oranları yaşlanmanın da etkisi ile nüfus kaybının da üzeri olacaktır. Bu kaybı yaşayan çoğu gelişmiş ülkenin farklı telafi edici alternatif ekonomik kaynaklar koyamamaları halinde Dünya ekonomik hayatında da, siyasetinde de geri plana düşmeleri kaçınılmaz gözükmektedir.

V) KRİZDEN 10 YIL SONRA; TEHLİKE GEÇTİ Mİ?

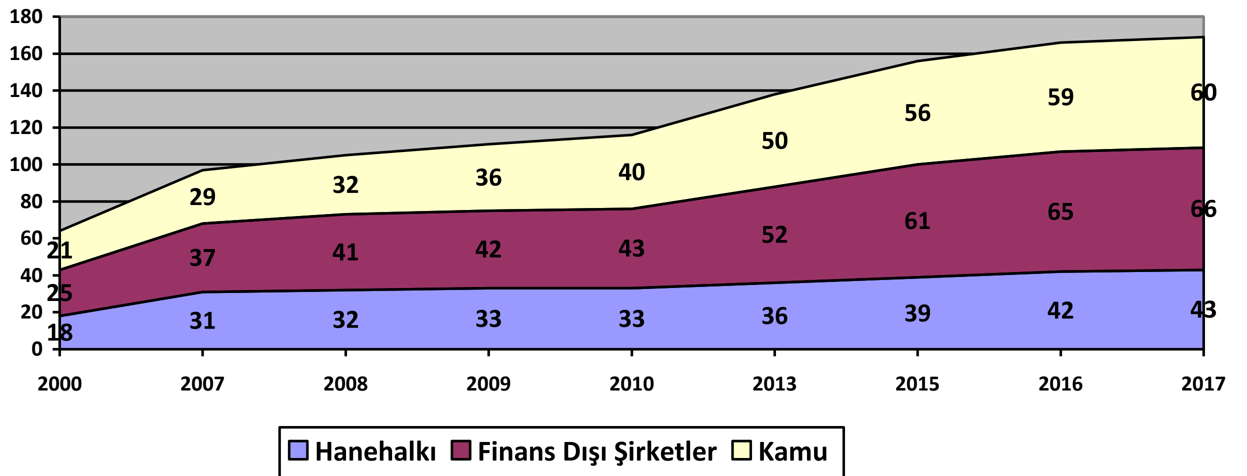
Eylül 2018'de Küresel Krizin 10. Yılı dolayısı ile McKinsey Global Institute tarafından yayımlanan raporda bazı ilginç sonuçlar ortaya konmaktadır. Buna göre krizin ana nedenlerinden olan **hanehalkı borçluluk/GSMH oranlarında**[22] krizin etkilerinin ağır hissedildiği ABD'de %19, İrlanda'da %50, İspanya'da %20, Portekiz'de %18, Almanya'da %8, B.Krallık'da %6 azalma sağlanmıştır.

Ancak olumlu sayılabilecek bu gelişmenin arkasında çok sayıda olumsuz gösterge söz konusudur. Örneğin ABD'de sağlanan gelişme krizle birlikte konut balonunun sönmesi, tahsil edilemeyen mortgage alacaklarının 2010'da tüm mortgage kredilerinin %11'ine yükselmesinin ardından gerçekleşmiş ve konut fiyatlarında gerileme ile birlikte ev sahipliği oranı %68'den %64'e inmiştir. Federal Reserve tarafından yapılan bir araştırmaya göre ABD halkının %40'ı sadece 400 $ boyutunda beklenmedik bir harcamayı dahi karşılamakta zorlanacaklarını beyan etmiştir. Henüz emekli olmamış yetişkinlerin ¼'ü emeklilik için sigorta veya herhangi bir birikimleri bulunmadığını belirtmektedir. Öğrenci borçları kredi kartı borçlarını da aşarak 1,4 trilyon $'a tırmanmıştır. İspanya'da yeni kredilere ağır şartlar getirilerek borç oranları düşürülmüştür.

Diğer taraftan, hanehalkı borcu bazı ülkelerde tam aksine kriz zamanında olduğunun da üzerindedir. Buna göre hanehalkı borcu/GSMH içindeki payın artışı % olarak Norveç'te 28, G.Kore ve İsveç'te 23, Kanada'da 22, Finlandiya'da 16, Avustralya'da 14, Fransa'da 12 birimdir.

Yukarıda *1.2.6 başlığı* altında kamu borçları açısından ayrıntılı incelendiği üzere, krizden çıkış için genişletilen Merkez Bankası bilançoları ve paraya ulaşımın kolaylaştırılması sonucunda 2007 yılından bu yana **kamu borçları, finans dışı şirket borçları ve hane halkı borcu dahi toplam küresel borç** 72 trilyon $ artarak 169 trilyon $'a tırmanmıştır.

Böylece 2007'de toplam dünya GSMH'sının yaklaşık %207'si olan küresel borç, 2017'de %236'a yükselmiş, kamu borçları iki katından fazla bir hareketle 29'dan 60'a 31 trilyon $, finans dışı şirket borçları 37'den 66'a 29 trilyon $ ve hanehalkı borçları da 31'den 43'e 11 trilyon $ artış göstermiştir.

Şekil 10: Küresel Borç (Trilyon $)

Kaynak: Bank for International Settlements, McKinsey Global Institute Analysis

Bu noktada Çin'in durumu belirgindir. Krizden sonra küresel borçlardaki artışın 1/3'ünü tek başına Çin gerçekleştirmiştir.

---

[22] 2000-2007 arası hanehalkı borçluluk/GSMH oranları özellikle gelişmiş bazı ülkelerde hızla tırmanmış olup bu oran sözkonusu dönem için 1,5-2,8 kat artışlara tekabül etmekteydi. (bkz.Tablo:1) .

Ekonomilerini düze çıkarmak için başvurulan kamu borçlarının artırılması silahı sonucunda krizde %69 olan küresel borçlar/küresel GSMH oranı, 10 yıl sonra %105'i aşmıştır. Japonya, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Belçika, Fransa, İspanya ve Birleşik Krallık'da kamu borçları ülkelerin GSMH'larının üzerindedir. Öte yandan aynı dönemde küresel özel sektör borçları/küresel GSMH oranı daha fazla bir bozulma göstermeden %164'de sabit kalmıştır.

Gelişmiş ülkelerin borç/GSMH oranı %105 iken gelişmekte olan ülkeler %45 ile çok daha aşağıdadır. Ancak ülkemizin de içinde bulunduğu bazı ülkeler (Arjantin, Gana, Endonezya, Pakistan, Ukrayna) **artan döviz kurlarının doğurduğu yük ile karşı karşıyadır.**

Krizin etkilerinin düşük faizle piyasaya sürülen bol fonlarla azaltılması çabaları **finans dışı özel sektör borçlarında küresel anlamda %78'i aşkın olağanüstü artışı** beraberinde getirmiştir. **Çinli şirketlerin borçlarındaki artış 15 trilyon $ ile rekor seviyededir.** Çinli şirket borçlarındaki artışın 1/3'ünden fazla bir bölümün emlak sektöründen kaynaklanması riski artırmaktadır. Özel sektör borçları yüksek artan ülkeler arasında (10 yılda yaklaşık 2 kat) ülkemiz ile Şili ve Vietnam sayılmaktadır.

Türev piyasalara yaptıkları verimsiz yatırımlara bağlı olarak krize %4 dolayında sermaye yeterliliğinde yakalanan AB ve ABD bankacılık sistemi, sermayesini güçlendirip harcamalarda tasarruf önemlerine gitmiştir. Sonuç olarak sermeye yeterlilik oranı 2017'de %15'in üzerine çıkmış ancak karlılıklar son derece gerilemiştir. Örnek olarak ABD'de 2007 başlarında %12,3 olan banka karlılığı 2012-17 arası %2,4 olarak gerçekleşmiştir.

Kriz zamanı sınır dışına açılan sermaye hareketleri ve kredilerin azalması, daha az risk alma çabalarının diğer önemli göstergeleri olarak dikkat çekmektedir. 2007'de 12,7 trilyon $ olan küresel olarak -**sınır aşan sermaye (Doğrudan Yatırımlar (FDI), borçlanma senetleri, hisse alımları ve diğer yatırımlar dahil) hareketleri %53 gerileyerek 10 yıl sonra 5,9 trilyon $'a inmiştir. Yalnızca FDI'lar değerlendirildiğinde 2007'de 3,2 trilyon $ olan küresel FDI rakamının yarı yarıya azalarak 2017'de 1,6 trilyon $'a inmesi** dikkat çekmektedir.

Benzer gelişme finans kuruluşlarının sınır aşan kredilerinde de görülmektedir. Bu alanda özellikle Euro alanı bankaları başı çekmiştir. 10 yıl içerisinde Euro alanı bankalarının yabancılara açtıkları krediler 2007'de 23,4 trilyon $ olan seviyesinden 2017'de 7,6 trilyon $ azalarak 15,8 trilyon $'a gerilemiştir. Alman bankalarının ülke dışında olan varlıkları kriz öncesi 2/3 iken, bu oran 1/3'e çekilmiştir.

Risk azaltma çabaları yanında, ABD'de Trump ile birlikte hızlanan faiz artışları sonuç olarak küresel anlamda gelişmekte olan ülkelere yatırımları azaltmış ve finansman imkanlarını zayıflatmıştır. Artık daha pahalı finansa ulaşılması, tüm dünyada yatırımdan, üretime, döviz kurlarından, enflasyona makro ekonomik dengelerde birtakım olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır.

Çin'in cari fazlasının GSMH'sının %9,9'una ulaşarak tepe yaptığı 2006 yılı seviyesinden 2017'de %2,4'e gerilemiş olması yanında, artan kamu ve özel sektör borcu ile Trump'ın Çin'e karşı başlattığı ticaret savaşlarına AB'nin de katılmış olmasını dünya ekonomisi için büyük bir tehlike olarak değerlendirmek mümkündür.

Benzer şekilde Hindistan'da tahsili gecikmiş banka alacaklarının 2017'de %11 dolayına çıkmış olması, keza AB'de 1,2 trilyon $'a varan tahsili gecikmiş krediler (İtalya, İrlanda ve Portekiz'de %11, Yunanistan'da %45, İspanya'da %5 civarı) küresel finans sistemi için alarm verici boyuttadır.

Tablo 9: Dünya Nüfusunda Gelişim Projeksiyonları

		2017	2030	2050	2100	2017-50*	2017-2100*
	DÜNYA	**7.550.262**	**8.551.199**	**9.771.823**	**11.184.368**	29	48
	ASYA	4 504 428	4 946 586	5 256 927	4 780 485	17	6
	AFRIKA	1 256 268	1 703 538	2 527 557	4 467 588	101	256
	AVRUPA	742 074	739 456	715 721	653 261	-4	-12
	K.AMERİKA	361 208	395 453	434 655	499 198	20	38
1[23]	Hindistan	1 339 180	1 512 985	1 658 978	1 516 597	24	13
2	Çin	1 409 517	1 441 182	1 364 457	1 020 665	-3	-28
3	Nijerya	190 886	264 068	410 638	793 942	115	316
4	ABD	324 459	354 712	389 592	447 483	20	38
5	Kongo D.	81 340	120 443	197 404	378 975	143	366
6	Pakistan	197 016	244 248	306 940	351 943	56	79
7	Endonezya	263 991	295 595	321 551	306 026	22	16
8	Tanzanya	57 310	83 702	138 082	303 832	141	430
9	Etiyopya	104 957	139 620	190 870	249 530	82	138
10	Uganda	42 863	63 842	105 698	213 758	147	399
13	Brezilya	209 288	225 472	232 688	190 423	11	-9
22	Rusya	143 990	140 543	132 731	124 013	-8	-14
28	**Türkiye**	**80 745**	**88 417**	**95 627**	**85 776**	**18**	**6**
29	Japonya	127 484	121 581	108 794	84 532	-15	-34
32	B.Krallık	66 182	70 579	75 381	80 975	14	22
37	Fransa	64 980	67 894	70 609	74 242	9	14
38	Iran	81 163	88 863	93 553	72 462	15	-11
39	Almanya	82 114	82 187	79 238	71 033	-4	-13
48	Kanada	36 624	40 618	44 949	51 622	23	41
50	İtalya	59 360	58 110	55 093	47 819	-7	-19
64	Kore	50 982	52 702	50 457	38 707	-1	-24
67	İspanya	46 354	46 115	44 395	36 378	-4	-22
76	Polonya	38 171	36 616	32 390	21 242	-15	-44
85	Hollanda	17 036	17 594	17 518	16 480	3	-3
91	İsveç	9 911	10 712	11 626	13 416	17	35
93	Belçika	11 429	12 002	12 488	13 022	9	14
94	Romanya	19 679	18 464	16 397	12 082	-17	-39
95	İsviçre	8 476	9 204	9 880	10 482	17	24
97	Çekya	10 618	10 528	10 054	8 892	-5	-16
102	Avusturya	8 735	8 946	8 878	8 189	2	-6
106	Yunanistan	11 160	10 784	9 982	7 423	-11	-33
108	Portekiz	10 330	9 877	8 995	6 604	-13	-36

*% Değişim, Kaynak: World Population Prospects 2017 Revision, UNDP
https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/

[23] 156 ülke arasındaki sırası

Kaynakça

IMF, World Economic Outlook, April 2018

Samuelson, R, 'Alan Greenspan's flawed analysis of the financial crisis

Kimberly, A, Did Fannie and Freddie Cause the Mortgage Crisis?

HSBC, Macro Global Economics,2010 Q2,

More Children in Greece Are Going Hungry, The New York Times, 17 April 2013

Grail Research, Global Financial Crisis, September 12,2009,s.85-89

The IMF and Europe, Factsheet, April 9,2013,

World Trade Stat. Rev. 2017,

A Decade After the Global Financial Crisis: What has (and hasn't) changed?/Briefing Note McKinsey Global Institute

World Population Prospects 2017 Revision, UNDP

http://Advisen.com/downloads/advisenIndustryReportDivFinConsFinCapMrkt.pdf
http://www.isbank.com.tr/content/TR/Ekonomik_Raporlar-233-364.aspx
https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm
http://.fastletterofcredit.com/2011/06/22/world%E2%80%99s-millionaires-rose-8-3-last-year-merrill-lynch-says/
https://www.yardeni.com/pub/peacockfedecbassets.pdf
http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/2012_autumn_working_paper_en.pdf
http://ansiklopedika.org/Yunanistan_2010-2012_ekonomik_krizi_ve_protestolar%C4%B1
http://en.wikipedia.org/wiki/2012%E2%80%932013_Cypriot_financial_crisis
http//www.comfia.info.noticias/71352.html,
http://ekonomi.milliyet.com.tr/krizdeki-komsunun-euro-dan-cikisinin-turkiye-ye-maliyeti-7-milyar-euro/ekonomi/ekonomidetay/19.10.2012/1614051/default.htm
http://aa.com.tr/tr/dunya/polonya-slovakya-ve-macaristandan-kota-kararina-tepki/902895?amp=1
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/wts2017_e.pdf
https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/